

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
INSTITUT SOCIOLOGICKÝCH STUDIÍ
KATEDRA SOCIOLOGIE

DIPLOMOVÁ PRÁCE:

**STRATEGIE JEDNÁNÍ PARTNERŮ V REAKCI NA
NESPRAVEDLIVOU DĚLBU DOMÁČÍ PRÁCE**

BC. FIRDES LUKSOVÁ

PRAHA 2006

Konzultant: Mgr. Ivan Vodochodský

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila pouze uvedených pramenů a literatury.

Poděkování

Velký dík za cenné připomínky si zaslouží můj konzultant Mgr. Ivan Vodochodský.
Za trvalou podporu a trpělivost během psaní své práce chci ze srdce poděkovat také
svému manželovi.

V Praze dne 22. května 2006

O B S A H

Abstrakt	5
Resumé	6
1. Pojetí tématu	7
2. Výzkumný záměr.....	8
2.1 Cíle výzkumu	8
3. Metodologie	9
3.1 Metoda výzkumu.....	9
3.2 Teoretická příprava.....	9
3.3 Scénář rozhovorů	10
3.4 Výběr vypravěčů.....	11
3.5 Průběh rozhovorů	11
3.6 Zpracování dat	13
4. Průvodce vypravěči.....	14
4.1 Lípovi.....	15
4.2 Vrbovi	15
4.3 Platanovi.....	15
4.4 Tisovi.....	15
4.5 Jasanovi	15
4.6 Ibiškovi	16
5. Dělbba domácích prací v rodině	16
5.1 Některé faktory ovlivňující dělbu domácí práce.....	18
5.2 Modely vysvětlující nerovnou dělbu domácí práce	19
6. Kde se bere vnímání nespravedlnosti.....	20
7. Koncepty vnímání nespravedlnosti dělby domácí práce.....	22

8.	Způsoby zvládání pocitu nespravedlnosti v rozdělení domácích prací....	25
8.1	Pocit ne/spravedlnosti.....	26
8.2	Příčiny pocitu ne/spravedlnosti.....	30
8.3	Kontext	33
8.4	Intervenující podmínky.....	39
8.5	Strategie jednání v reakci na pocit ne/spravedlnosti a následky	43
	Platanovi.....	45
	Ibiškoví	48
	Tisovi.....	50
	Vrbovi	50
	Jasanovi.....	51
	Lípovi.....	52
9.	Závěr	53
10.	Použité zdroje	55
11.	Příloha.....	58

ABSTRAKT

Tato práce je založena na kvalitativním výzkumu 6 partnerských párů v různém životním cyklu. Mezi páry se vyskytují bezdětní, páry s malými i dospělými dětmi. Výzkum je založen na principech Strausovy zakotvené teorie, pomocí které analyzují rozhovory s vypravěči na téma dělby domácí práce v jejich rodině.

Podle soudobých výzkumů je dělba domácí práce většinou nerovná, což může způsobovat vznik pocitu nespravedlnosti. Zajímám se o to, jakým způsobem partneři posuzují spravedlivost dělby práce ve své domácnosti. Zjišťuji, jaké okolnosti zvyšují či zmírňují pocity nespravedlnosti a jak partneři tyto pocity zvládají, jak na ně reagují a jak se s nimi vyrovnávají.

Pomocí analýzy jsem identifikovala a popsala dva typy strategií a jednání partnerů. První je aktivní strategie, která směřuje k objektivní změně nespravedlivé dělby práce pomocí domluvy nebo donucení partnera. Druhou je racionalizační strategie, která směřuje k subjektivnímu zmírnění pocitu nespravedlnosti pomocí ospravedlnění partnera a zohlednění dalších okolností.

RESUMÉ

STRATEGIES OF ACTION IN RESPONSE TO PERCEIVED INJUSTICE IN HOUSEWORK DIVISION

This thesis is based on qualitative research of 6 partner couples in different stage of their family cycle. They are childless couples as well as couples with small or adult children. The research is based on the grounded theory (introduced by Strauss). Based on this theory I analyze interviews focused on housework division.

The division of housework is according to current researches mostly unequal, which can cause a perception of injustice. I try to find out how the partners evaluate the fairness of the housework division, which circumstances increase or decrease the feeling of unfairness and how the partners handle these feelings and react to them.

I identified and described two types of partner's strategies and actions. The first one is active strategy, which tries to improve the current situation in housework division by agreement or forcing. The second one is rationalization aimed at subjective decrease of the perception of injustice by justification and by taking another circumstances into account.

1. POJETÍ TÉMATU

V dnešní době individualizace a demokratizace si můžeme všimnout zvýšených nároků společnosti na dodržování rovných podmínek a příležitostí pro všechny občany a citlivosti vůči případné diskriminaci a nespravedlnosti. Jsme pohoršeni z projevů diskriminace menšin nebo sociálně slabších ve společnosti a například na pracovišti je diskriminace podle pohlaví, věku či vyznání (aj.) ze zákona trestná.

Mnohem déle však trvá, než se obecné ideály rovnosti promítnou i do soukromé sféry běžného života a jejich osvojení není nijak bezproblémové. Ve své práci bych chtěla nezaujatě prozkoumat to, jak se ideál rovnosti mužů a žen, resp. spravedlnosti dělby práce promítl do života běžných lidí. Jako konkrétní pole pro svoje zkoumání jsem si zvolila oblast tradičního rozdělení mužské a ženské role, kterou představuje dělba domácí práce mezi partnery.

Problematiku domácích prací však nechci vymezit definicemi z předchozích výzkumů, protože tak by mi mohla uniknout část skutečnosti. Proto vycházím z toho, jak je tato otázka vnímána obyčejnými lidmi. Zvolila jsem si takovou metodu výzkumu, která dává zkoumaným osobám co možná největší volnost uchopení problematiky. Vypravěči tak sami definují, co do domácích prací patří a sami hodnotí měřítko spravedlivosti dělby práce. Proto jsou zde domácí práce chápány v mnohem širším významu, jedná se o veškeré povinnosti spojené s fungováním rodiny. Rodinu pak tvoří partnerská dvojice a případně děti.

Tímto přístupem zkoumám subjektivní názor partnerů na dělbu domácí práce v jejich rodině. Nezajímám se o konkrétní činnosti, které členové rodiny vykonávají, ani se necítím být oprávněná posuzovat, do jaké míry se daný pár blíží či vzdaluje ideálu rovnosti a spravedlnosti. Zajímá mě, zda vypravěči vnímají dělbu práce ve své domácnosti jako spravedlivou a pokud ne, jak se s touto skutečností křivdy (tedy pocitu nespravedlnosti) vyrovnávají.

2. VÝZKUMNÝ ZÁMĚR

Přestože výzkumy na rozdělení domácí práce prokázaly její nerovnost, nechtěla bych se zabývat přímo touto objektivní nerovností. Nerovnost totiž není automaticky spjata s nespravedlností. Proto mě spíše, než objektivní dělba práce v té které rodině, zajímá více její subjektivní hodnocení jednotlivými členy rodiny. Posouzení rovnosti či nerovnosti dělby domácí práce tak nechávám na vypravěčích.

Pochopitelně bude větší pravděpodobnost pociťování nespravedlivosti u žen než u mužů. Nechtěla jsem se však zaměřit pouze na situaci žen z jednoduchého důvodu, a to proto, že ač je domácnost vnímaná tradičně jako ženská sféra, bezpochyby se dělba domácí práce mezi partnery týká i mužů. Proto jsem se rozhodla provádět rozhovory s ženami i jejich partnery. Tento postup mi navíc umožní pohlédnout na skutečnost ze dvou úhlů a vyhnout se tak černobílému pohledu na problematiku.

2.1 CÍLE VÝZKUMU

Svým výzkumem jsem se rozhodla hledat odpověď na otázky, které mě nejvíce zajímaly: Jak se nerovná dělba práce odráží na vnímání spravedlivosti žen a jejich partnerů? Jaká vysvětlení partneri používají, aby ospravedlnili stávající rozdělení v rodině? Jak řeší případnou nespokojenost a konflikty? Jaké názory stojí za konečným míněním mužů a žen? Mým výzkumným cílem je tedy popsat pocity nespravedlivosti plynoucí z rozdělení domácích prací mezi partnery a zjistit, jaké okolnosti tyto pocity provází. Zajímá mě, jak vypravěči na stav ve své rodině nahlíží, zda ho považují za spravedlivý, správný, zda jsou spokojeni. Pokud pociťují nespravedlivost, jak se s tímto problémem vyrovnávají, jaké používají strategie, aby zmírnili pocit nespravedlnosti nebo naopak, aby vyjednali s partnerem nové rozdělení, jak se snaží dosahovat spokojenosti ve vztahu. V neposlední řadě mě zajímá, jestli páry sdílí podobný pohled, nebo se jejich názory diametrálně odlišují.

3. METODOLOGIE

3.1 METODA VÝZKUMU

Pro danou problematiku jsem vycházela z metod kvalitativního výzkumu, protože tyto metody umožňují získat detailní informace o jevu (Strauss, Corbinová, 1999; 11). Postupy a techniky pro analýzu dat jsem čerpala ze „zakotvené teorie“ (grounded theory), kterou uvedli a rozpracovali Anselm Strauss a Juliet Corbinová (1999). Zakotvená teorie nabízí induktivní postup, kterým zkoumáme danou oblast a hledáme, co je v ní významné. Teorie je pak „odhalena, vytvořena a prozatímně ověřena systematickým shromažďováním údajů o zkoumaném jevu a analýzou těchto údajů.“ (Strauss, Corbinová, 1999; 14). Jako vhodné doplnění a pro lepší pochopení zakotvené teorie mi sloužilo také dílo Hendla (2005).

Ve zkoumání dané problematiky navazuji na výzkum, na kterém jsem se podílela v rámci výzkumného kolokvia společně s dalšími výzkumnicemi. Již tehdy jsem se zabývala vnímáním nespravedlnosti v rozdělení domácí práce. Využívám tedy rozhovory, které jsem spolu se svými kolegyněmi uskutečnila již během kolokvia a výsledky, ke kterým jsem tehdy dospěla a uvedla do závěrečné zprávy (viz Čaníková a kol., 2005). Navíc jsem však provedla dva nové rozhovory na stejné téma, které rozšířily výzkumný materiál. To mi umožnilo více prohloubit analýzu.

3.2 TEORETICKÁ PŘÍPRAVA

Výzkumu předcházelo seznámení s tématem pomocí zahraniční a domácí literatury na dané téma. Bohužel se většina studií zabývá objektivní dělbou domácí práce, ale nevěnuje se tolik vnímání ne/spravedlnosti. Přesto mi studium pramenů umožnilo nahlédnout do problematiky, ujasnit si představy o dělbě domácí práce mezi partnery a tak se lépe připravit na situaci, která na tomto poli panuje. Kvantitativní studie mi posloužily především k orientaci ve stávající dělbě domácí práce v populaci, kvalitativním studiím jsem se pak

věnovala pečlivěji, protože se více soustředí na vnímání dělby domácí práce a nespravedlnosti.

3.3 SCÉNÁŘ ROZHovorŮ

V literatuře se vyskytuje řada teoretických modelů, teorií a poznatků¹, se kterými jsem se seznámila ještě dříve, než jsem uskutečnila sběr dat. Smyslem zakotvené teorie však není vstupovat do terénu s předem stanovenou teorií, kterou je potřeba ověřit a která může ale nemusí platit pro námi zkoumanou oblast. Jejím cílem je objev nových kategorií a souvislostí (Strauss, Corbinová, 1999; 33). Stejně tak bychom měli přistupovat i k vypravěčům. Neměli bychom do jejich situace vnášet své předpoklady, ani dosavadní výzkumné poznatky. Snažíme se především vyzvědět jejich způsob vnímání problematiky.

Samotnému sběru dat předcházela příprava scénáře rozhovorů, který spíše než sadu přesných otázek zahrnoval okruh témat, na která mělo během rozhovoru dojít. Pořadí témat nebylo určeno, záleželo na situaci, jak se rozhovor vyvine. Důležité bylo udržet atmosféru rozhovoru, aby se vypravěč cítil komfortně a uvolněně, aby spontánně a otevřeně hovořil o výzkumných tématech. O důležitosti spontaneity v interview pojednává Schütze (1999). Fáze přípravy scénáře i provedení rozhovorů ještě probíhala v týmu dalších výzkumnic. Po uskutečnění pilotních rozhovorů a vzájemné konzultaci poznatků jsme vytvořily konečný scénář, který zahrnoval následující témata:

- Představení výzkumu
- Popis běžných dnů v domácnosti vypravěče
- Orientace na činnosti prováděné v rodině (domácnosti) a jejich rozvedení (rozdělení prací, rozdělení času, vztah k jednotlivým činnostem, konkrétní příklady fungování rodiny včetně případných konfliktů)
- Vzpomínání na původní rodinu (vlastní i partnerovu)
- Vzpomínání na začátky vztahu, proměny v čase

¹ Dosavadním empirickým poznatkům a teoretickým modelům se budu věnovat v kapitolách 5-7.

- Představa o běžném (normálním) fungování u vrstevníků. Ideální představa
- Narážka na ne/spravedlnost, ne/spokojenost, ne/rovnost rozdělení, hodnocení (Čaníková a kol., 2005)

3.4 VÝBĚR VYPRAVĚČŮ

Výběr vypravěčů také spadal do týmové práce. Podstatným znakem kvalitativního výzkumu je, že nejde o reprezentativitu vzorku ale o reprezentativitu zkoumaného jevu. Té se dosáhne pomocí teoretické nasycenosti dat, kdy žádná další data nepřinášejí nové nebo významné poznatky do vytvořené teorie (Strauss, Corbinová, 1999; 140). Vzhledem k tomu, že jsem se tedy nesnažila zajistit reprezentativitu vzorku, nečiním si nárok na všeobecnou platnost mých závěrů. Výsledky analýzy pojednávají o některých jevech, které mohou ale nemusí mít platnost i pro jiné skupiny lidí.

Kritéria výběru vypravěčů tedy nejsou nikterak přísná. Vypravěčem se mohl stát každý, kdo má partnera, se kterým sdílí společnou domácnost (aby nějaká společná péče o domácnost mohla vůbec vzniknout). Další podmínkou byla ochota obou partnerů poskytnout rozhovor na výzkumné téma. Ač dělba domácí práce nepatří mezi citlivá témata, ne každý se rád svěruje o zážitcích ze svého soukromého života. Proto jsme s mými kolegyněmi hledaly ochotné vypravěče především v okruhu svých známých. Výhoda tohoto postupu spočívá v tom, že je jednodušší zajistit a udržet přátelský a neformální tón rozhovoru, což je důležité pro získání kvalitních dat. Věk vypravěčů také nehrál roli, spíše jsme se snažily o získání vypravěčů z různých věkových skupin a v různé fázi rodinného cyklu, abychom zohlednily vnímání dělby domácí práce u vypravěčů s různými generačními zkušenostmi.

3.5 PRŮBĚH ROZHOVORŮ

Celkem jsem uskutečnila hloubkové rozhovory se dvěma partnerskými páry. Dále ke své analýze se souhlasem svých kolegyň využívám i rozhovory, které vedly ony. Jedná se o další čtyři páry vypravěčů, z toho jeden pár byl dotazován v rámci pilotních rozhovorů, které však byly natolik úspěšné, že

jsme je využily k další analýze. Jedná se celkem o 12 rozhovorů, jejichž délka se pohybovala kolem 40-60 minut.

Ve všech případech rozhovory probíhaly s každým partnerem zvlášť na pokud možno klidném a nerušeném místě. Jistě by bylo zajímavé uskutečnit i rozhovory s oběma partnery najednou, tak bychom mohly sledovat jejich vzájemnou komunikaci během rozhovoru a vyjednávání vzájemných pozic. Pro naše účely však bylo lepší poslechnout si argumentaci každého partnera zvlášť, bez ovlivňování toho druhého a bez strachu vyjádřit svůj názor před partnerem. Tento postup nám navíc umožnil porovnat pohledy obou partnerů na stejnou situaci.

Během rozhovoru se všechny tazatelky snažily různými prostředky udržet atmosféru přátelského povídání a podnítit tak vypravěče k maximálně otevřenému projevu svých názorů a pozic. Mezi tyto prostředky patří role pozorného posluchače - souhlasně přikyvovat, potlačit vlastní projev a nesouhlasné názory, povzbuzovat vypravěče narativizujícími otázkami. Snažily jsme se, aby vypravěč došel ke zkoumaným tématům přirozenou cestou vyprávění, nepodsouvat mu vlastní myšlenky. Inspirací nám byly Schützeho rady k narativnímu interview (1999).

Samozřejmě v rozhovoru hrálo vliv i to, zda hovoříme s mužem nebo ženou, zvlášť když byly všechny tazatelky ženy. Domácí práce je tradiční téma ženských hovorů, proto nebyl problém rozhovor se ženou pojmout jako přátelské povídání. Je však nezvyklé, aby o domácích pracích mluvili muži se ženami. Vzhledem však k tomu, že šlo převážně o naše známé nebo přátele, nenastaly v této situaci žádné potíže. Nesnažily jsme se hodnotit nebo soudit výpovědi mužů, ale mluvit s nimi jako nezaujaté výzkumnice.

Ke každému rozhovoru tazatelka vytvořila polní poznámky (field notes), kde zachytila kontext rozhovoru, svůj vztah k vypravěčům a další okolnosti, osvětlující vznik a průběh rozhovoru. Tyto poznámky jsme pak braly v úvahu při čtení a používání rozhovorů.

3.6 ZPRACOVÁNÍ DAT

Všechny rozhovory byly se souhlasem vypravěčů nahrávány na diktafon a poté přepsány². Takto vzniklo přes 165 normostran psaného textu. Vypravěči byli ujištěni, že jejich výpovědi budou anonymizovány. Veškeré názvy a jména byla ve výsledném textu změněna tak, aby nemohlo dojít k identifikaci vypravěčů a bylo zajištěno, že nebudou kvůli svým výpovědím poškozeni. Vypravěči souhlasili s tím, že jejich výpovědi budou analyzovány a výsledné poznatky budou použity do závěrečné práce (Čaníková a kol., 2005). Vzhledem k tomu, že toto dílo se zabývá stejnou tematikou jako předchozí týmová práce a v podstatě pokračují v započatém výzkumu, mohu i pro tuto práci využít rozhovory s vypravěči.

Následovala nejzajímavější část výzkumu – analýza. Protože jsme v této fázi výzkumu stále pracovaly v týmu, pokusily jsme se prvotní čtení a otevřené kódování textu provést pomocí programu Atlas-ti, protože bychom mohly snáze sdílet vzájemnou práci na textech. Takto jsme uskutečnily otevřené kódování a veškeré kódy si navzájem předaly. Bohužel mi však způsob práce v programu Atlas-ti nevyhovuje, proto jsem si nakonec všechny rozhovory vytiskla a okódovala znovu sama. V tomto bodě už začala má samostatná práce nad daty. Při prvním pročítání textů jsem si všímala a poznamenávala, kde se objevovaly různé tématické okruhy a první nápady k výpovědím. Takto vznikaly kódy. Při dalším čtení rozhovorů jsem už hledala souvislosti mezi pojmy a vytvářela kategorie.

Poté jsem podle návodu Strausse a Corbinové (1999) uskutečnila axiální kódování. To obnáší propojení kategorií získaných otevřeným kódováním do paradigmatického modelu, který zahrnuje podmiňující vlivy, kontext, strategie jednání a následky (Strauss, Corbinová, 1999; 70). Právě kategorii strategie

² V prepisech jsou použita následující transkripční pravidla:

... - odmlka, řeč do ztracena

(.) - pauza

(...) - vynechání textu

((pozn. aut.))

jednání jsem se rozhodla propracovat a popsat detailněji. Proces propojování kategorií a jejich prohlubování je kromě interpretační práce svázán s neustálým ověřováním zjištěných vztahů ve výzkumných datech. Následuje proces selektivního kódování, kdy jsem v datech vyhledávala hlavní témata a kategorie, které integrují ostatní kategorie. Integrací je myšlen proces stále komplexnější organizace dat a vzájemných vztahů mezi kategoriemi. (Hendl, 2005; 251).

4. PRŮVODCE VYPRAVĚČI

V této kapitole se budu věnovat charakteristikám vypravěčů. Uvádím data použitá již v týmové zprávě (Čaníková a kol., 2005), doplněná o dva nové vypravěče, které jsem dotazovala až po uveřejnění týmové zprávy.

Tabulka 1: Přehled vypravěčů a jejich rodin (Zdroj: Čaníková a kol., 2005)

Rodina ³	Žena	Muž	Děti (věk)	Tazatel
Lípovi	Linda	Libor	2 synové (19 a 23 let)	Firdes Luksová
Vrbovi	Veronika	Václav	2 dcery (19 a 23 let)	Petra Čaníková
Platanovi	Patricie	Prokop	2 děti (6 a 5 let)	Pavla Gründlerová
Tisovi (pilotní)	Tereza	Tomáš	0	Pavla Gründlerová
Jasanovi	Jana	Jindra	0	Vladimíra Kardová
Ibiškovi ⁴	Iveta	Ivoš	0	Firdes Luksová

³ Jména vypravěčů a rodin byla změněna. Každému páru a jejich domácnosti bylo přiřazeno jedno počáteční písmeno.

⁴ Rozhovor s Ibiškovými byl uskutečněn dodatečně, až po ukončení týmového výzkumu.

4.1 LÍPOVI

Manželům Lípovým je kolem 45 let, mají dva syny (Luděk, 23 let a Láďa, 19 let), kteří stále s rodiči bydlí. Společnou domácnost sdílí 27 let. Žijí v bytě 3+1. Linda se věnuje pracovním aktivitám nepravidelně, „živitelem rodiny“ je Libor, který má zkrácenou, ale pravidelnou pracovní dobu.

4.2 VRBOVI

Manželům Vrbovým je 49 let, mají dvě dcery (Viktorie, 23 let a Viola, 19 let). Poznali se přibližně před 28 lety, společnou domácnost sdílí asi 26 let. Veronika má trvalé zaměstnání s pravidelnou pracovní dobou, Václavovo zaměstnání obnáší nepravidelnou pracovní dobu a časté služební cesty. Manželé žijí v rodinném domě s mladší dcerou.

4.3 PLATANOVI

Patricie je zaměstnána na plný úvazek a k tomu má ještě další pracovní aktivity na půl úvazku. Prokop změnil zaměstnání dva měsíce před konáním rozhovoru. Oběma manželům je 31 let, oba mají středoškolské vzdělání s maturitou. Domácnost sdílejí osm let, znají se deset let. Mají spolu dvě děti (Pavlinka 6 let a Petřík 5 let)

4.4 TISOVI

V domácnosti Tisových byly provedeny pilotní rozhovory. Tomáš i Tereza jsou zaměstnáni na plný úvazek. Tisovi spolu začali chodit před osmi lety, společnou domácnost sdílí jeden rok, nedávno se vzali. Oběma je mezi 25 – 30 roky, jsou bezdětní. Bydlí v malém bytě (2+1). Tereza má vysokoškolské vzdělání (nyní dokončuje při zaměstnání druhou VŠ), Tomáš má středoškolské vzdělání s maturitou.

4.5 JASANOVI

Jasanovi nejsou manželé, příjmení však ponecháváme shodné pro snazší orientaci ve vypravěčích. Jsou bezdětní, oběma je 29 let. Společnou domácnost sdílejí přibližně rok a půl, bydlí zatím v garsonce. Oba mají stále zaměstnání,

Jana v nedávné době vyměnila práci za časově (a obecně) náročnější, srovnatelnou s Jindrovou prací.

4.6 IBIŠKOVI

Ani Ibiškovi nejsou zatím sezdaní, jejich příjmení je shodné ze stejného důvodu jako u Jasanových. Společnou domácnost sdílejí asi 5 let. Ivoš se přestěhoval do Ivetou pronajatého bytu. Oba pracují jako IT manažeři, Ivoš pouze půl roku, od ukončení vysoké školy. Iveta pracuje déle, vysokou školu si dodělává při práci. Děti zatím nemají žádné.

5. DĚLBA DOMÁCÍCH PRACÍ V RODINĚ

Problematika domácích prací se začíná zviditelňovat spolu se vznikem feministického hnutí v 2. polovině minulého století. Toto hnutí podnítilo diskuzi nejen o postavení žen, ale i o ženských tématech nejen v sociologii. Spolu se změnou postavení ženy ve společnosti i v rodině dochází přirozeně i ke změně dělby domácí práce v rodině. Samozřejmě nemůžeme tvrdit, že by celý svět procházel stejnou proměnou. Značné rozdíly existují mezi vývojem v západních zemích, bývalých socialistických státech Evropy a v zemích třetího světa. Proto je má práce zasazena do společenských podmínek naší republiky, případné srovnání probíhá díky literatuře v anglickém jazyce především s anglicky mluvícími zeměmi západního světa.

Co přesně domácí práce představuje? Křížková ji definuje jako neplacenou práci vykonávanou v domácnosti, která produkuje zboží nebo služby výhradně pro potřeby jejích členů (Čermáková a kol. 2002; 17). Charakter těchto prací je rutinní, vyžadují nejvíce času, jsou nejméně volitelné a lze je těžko odložit na později (Chaloupková, 2005). Mezi typické domácí práce tedy můžeme zahrnout činnosti související s přípravou stravy (nakupování, vaření, mytí a úklid nádobí), se starostí o oděv (praní a žehlení prádla, nákup oděvů a obuvi), úklid bytu (běžný úklid, utírání prachu, luxování, mytí koupelny, záchodu, oken, zalévání květin). Tyto činnosti bývají chápány jako

tradiční „ženské práce“. Jako tradiční „mužské práce“ pak bývají chápány drobné domácí opravy a činnosti vně bytu (péče o dům, auto, případně zahradu).

Náplň domácích prací se však v různých rodinách může lišit. Záleží na životním stylu a situaci konkrétní rodiny, proto výzkumy zaměřené na dělbu domácí práce posuzují také, zda v rodině vydělává jenom jeden nebo oba partneři⁵ a v jaké fázi rodinného cyklu se rodina nachází. Podle výzkumů naší populace tráví domácími pracemi nejméně času rodiny bezdětné. Po narození prvního dítěte se významně zvýší zapojení ženy v domácnosti, s odrůstáním dítěte (dětí) pak klesá zatížení ženy (zatímco podíl muže je po celou dobu stejný). Až poté, co děti opustí původní rodinu, se začíná muž více podílet na domácích povinnostech (Hašková a kol., 2003).

Mé pojetí domácích prací je poněkud širší. Jak jsem se zmínila, náplň prací se může v každé rodině poněkud lišit, proto jejich definici nijak neomezuji a nechávám na samotných dotázaných, aby je definovali podle svých představ a potřeb. Domácí práce tedy chápu jako veškeré povinnosti spojené s chodem rodiny (domácnosti) podobně jako Bednaříková (2005). Péče o děti je často vnímaná jako samostatná oblast oddělená od domácích prací. Navíc se zdá, že tato oblast u partnerů nevyvolává otázku nespravedlnosti tak často jako domácí práce. Celé ¾ dotázaných souhlasí s tím, že je rozdělení jejich povinností v péči o děti spravedlivé (Maříková, 2000). Tato část domácích povinností tedy není centrem mého zájmu, nevěnuji se jí nijak více a v podstatě ji zahrnuji do široké definice domácích prací. Je to také způsobeno tím, že ne všichni vypravěči mají děti. Ve výzkumu tedy uvažuji hlavně rozdělení domácích povinností jako celek včetně péče o děti.

⁵ Ivo Možný (2002) rozlišuje dvoupříjmové rodiny, kdy oba partneři vnímají své zaměstnání především jako zdroj financí, a dvoukariérové rodiny, kdy partneři v zaměstnání také realizují svou osobnost. V posledním rodinném typu jistě nezbyvá na domácnost příliš prostoru.

5.1 NĚKTERÉ FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ DĚLBU DOMÁCÍ PRÁCE

Na proměnu dělby domácí práce působí především změna postavení ženy v rodině a její vstup na trh práce. Zatímco dříve byl téměř výhradně jediným živitelem rodiny muž, a žena se tedy mohla plně věnovat péči o domácnost, v dnešní době je situace jiná. V českých podmínkách došlo už v 50. letech k masovému vstupu žen do placeného zaměstnání (jednak bylo potřeba doplnit válečné ztráty, jednak vývoj ovlivnila socialistická politika plné zaměstnanosti). V dnešní době už ženy výrazně přispívají do rodinného rozpočtu, proto dochází i ke snaze podělit se o břemeno domácích prací s muži. Situace však zdaleka není vyrovnaná. Z výzkumů vyplývá, že ač se na finančním zajištění téměř poloviny domácností podílí oba partneři stejně, činnosti jako nákup potravin, vaření a péče o děti vykonávají stále převážně ženy (CVVV, 2003). Zodpovědnost za domácnost připadá většinou ženám, muži pak většinou zastávají roli spíše pomocníků (Hašková a kol., 2003).

Sladění péče o domácnost a realizace na trhu práce u žen však není bezproblémové - může způsobovat mnohé konflikty v rodině. To, že ženy musí přizpůsobit své zaměstnání rodině, je ve zpětné reakci znevýhodňuje na pracovním trhu. Díky přerušované kariéře mají nižší mzdu než muži, a to může být také důvodem pro jejich slabší vyjednávací pozici v dělbě domácí práce (Hochschild, Machung, 1991). Komplikovanost této problematiky dokládají mnohé výzkumy a publikace (např. Rylichová, 2000; Valentová, 2004).

Dochází však také ke změně rodiny jako takové. Na vývoji české rodiny se odrazil i politický režim země. Během reálného socialismu byl systém státního přidělování bytů velmi pomalý, v důsledku toho trvalo roky, než žadatelé získali byt. Mladé rodiny tak často byly nuceny sdílet domácnost se svými rodiči nebo dokonce prarodiči (Šmídová, 1999). Díky tomu čítala tehdejší domácnost mnohem více členů než klasická nukleární rodina. Kromě různých strýčků a babiček zajišťoval některé služby rodinám i stát (jesle, školky, jídelny, prádelny aj.) Po pádu socialismu dochází k pronikání západních vlivů. Především individualizace způsobuje upřednostňování vlastních zájmů před rodinnými, dochází tedy k uvolňování rodinných vazeb, manželé se často

rozvádí a žijí s novými partnery, vzniká velké množství neúplných rodin matek s dětmi, kde otcovská role chybí zcela (Giddens, 1999).

Další podstatný faktor působící na změnu charakteru domácí práce jako takové je technologický pokrok, který ve značné míře zjednodušil některé činnosti. Na rozdíl od generace našich prarodičů máme k dispozici myčky nádobí nebo moderní mycí prostředky pro zjednodušení a urychlení této činnosti, automatickou pračku a dokonce sušičku, napařovací žehličku pro snadnější žehlení a pro většinu lidí je jednodušší nakoupit si všechny potraviny i polotovary v supermarketu, než je složitě pěstovat či chovat vlastnoručně.

Zjednodušení domácích prací však stále nevede k odstranění jejich negativních rysů: rutina, nekonečnost, neviditelnost, neodkladnost, sociální izolace, nízká prestiž plynoucí z jejich vykonání (viz Bednaříková, 2005; 12). Z hlediska Herzbergovy teorie motivace bychom zkrátka mohli domácí práce zařadit mezi dissatisfaktory: pokud domácí práce vykonáme, žádné zvláštní uspokojení nám to nepřinese, pokud je však nevykonáme, budou nás frustrovat (Provazník, Komárková, 2004).

5.2 MODELY VYSVĚTLUJÍCÍ NEROVNOU DĚLBU DOMÁCÍ PRÁCE

Mikula (1998; 217) uvádí tři hypotézy, které ve výzkumech dělby domácí práce převažují ve vysvětlení její nerovnosti. První je hypotéza časové možnosti (time availability), podle které se muž věnuje domácím pracím méně než žena jednoduše proto, že se mu k tomu nedostává času, protože tráví v placeném zaměstnání více času než žena.

Hypotéza relativních prostředků (relative resource) uvádí, že muž má větší moc vyhnout se domácím pracím, protože produkuje více zdrojů mimo rodinu. Tyto zdroje zahrnují výdělek, vzdělání, prestiž aj.

Poslední je model ideologie genderových rolí (gender role ideology). Podle něj rozdělení domácích prací podléhá identifikaci s genderovými rolmi typickými pro naši kulturu spíše než strukturálním podmínkám.

Ani odborníci se však nemohou shodnout na otázce rovnějšího rozdělení domácích prací. Jeden tábor reprezentovaný např. Bianchim, Milkieou a Sullivanem tvrdí, že od 60. let minulého století se muži začali více věnovat péči

o domácnost, ale naopak Hochschild a McMahon jsou opačného názoru. V případě, že bude ke změnám docházet, však s největší pravděpodobností nepůjde o změny rychlé a náhlé, ale bude trvat několik let, možná i generací, než se situace upraví (Singleton, Maher, 2004).

6. KDE SE BERE VNÍMÁNÍ NESPRAVEDLNOSTI

Pocit nespravedlnosti může vznikat, pokud jeden z partnerů cítí, že ve srovnání s druhým partnerem na něj připadá více práce, více nebo méně zodpovědnosti. Důležitým momentem pro vznik pocitu nespravedlnosti je tedy možnost srovnání. Pokud budou partneři moci srovnávat množství a hodnotu svých a partnerových zásluh na chodu domácnosti, budou moci hodnotit i spravedlivost těchto zásluh. Existuje několik způsobů srovnání dělby domácí práce.

Své zatížení domácími povinnostmi můžeme srovnávat přímo s partnerovým zatížením. Z tohoto způsobu srovnání může plynout pocit nespravedlnosti, protože výzkumy v Čechách dokazují, že ač se ženy výrazně podílí na finančním zabezpečení domácnosti, nedá se říci, že by se na oplátku muži výrazně podíleli na péči o domácnost (Chaloupková, 2005). Důležitou roli hraje i hodnota mužské práce. Ta je přeceňována, muži očekávají za své příspěvky do domácnosti vděčnost a ocenění. Mužská práce v domácnosti má tedy vyšší hodnotu než ženská (Thompson, 1991).

Dalším způsobem srovnání dělby domácí práce je generační genderové srovnání, kdy se ženy porovnávají své zatížení se zatížením svých kamarádek a dalších žen ve svém okolí. Muži pak dávají za příklad ostatní muže ze svého okolí. Tento způsob srovnání spíše tlumí pocit nespravedlnosti, protože ve většině rodin stále zastává více domácích prací žena, a je tedy těžké najít za příklad rodinu, kde by byla dělba práce spravedlivější (Thompson, 1991).

Častým způsobem srovnání je genderové mezigenerační, kdy se ženy srovnávají se svými matkami a babičkami, muži pak se svými otci a dědy.

Tento způsob také omezuje vznik pocitu nespravedlnosti u žen, protože ve srovnání s minulými generacemi toho dnešní muži dělají pro domácnost mnohem více a ženy méně než jejich babičky, které zastávaly veškerou domácí práci samy (přítom však nechodily do placeného zaměstnání) (Thompson, 1991; také Singleton, Maher, 2004).

Zajímavá je skutečnost, že ač je nerovnost dělby domácí práce prokázána, na přímý dotaz na nespravedlivé rozdělení potvrdila tento stav pouze 1/5 žen (Maříková, 2000). Může to být způsobeno tím, že u žen pocit spravedlnosti plynoucí z dělby práce narůstá podle toho, čím více se muž zapojuje do jednotlivých druhů domácích prací, zatímco objem vykonané práce není tak podstatný (Singleton, Maher, 2004).

Mikula (1998; 219) nabízí několik dalších teoretických vysvětlení skutečnosti, že pouze pětina žen otevřeně přiznává nespravedlivé rozdělení. Podle normativního či ideologického vysvětlení odpovídá nerovné rozdělení sociálním normám, které řadí většinu domácích prací mezi „ženské“ aktivity. Navíc také alternativy uspořádání domácí práce nejsou vnímány jako proveditelné nebo výhodné. Nedostatek alternativ je v některých případech posílen materiální závislostí znevýhodněných jedinců vůči partnerům a jejich rezignace. Podle teorie rovných přínosů muži vyvažují své menší přínosy do domácnosti většími finančními příjmy.

Všechny tyto teorie však staví na předpokladu, že domácí práce jsou vnímány pouze negativně. Značné kritice tento předpoklad podrobili např. Ahdaler a Bahr (1995), kteří trvají také na zohlednění pozitivní hodnoty, které domácí práce přináší ženám. Mohou jimi být pocit naplnění z péče o milované osoby, domácí práce je tak vnímána jako projev lásky své rodině (Hochschild, 1990). Ženu může navíc uspokojovat, že se prostřednictvím domácích prací identifikuje se svojí ženskou rolí (Riley, Kiger, 1999). Důležitým prvkem, který snižuje pocit nespravedlnosti u žen, je ocenění její práce a péče ze strany ostatních členů rodiny (Thompson, 1991). Žena může před rovností dělby práce také dávat přednost hodnotám, jako je rodinná pohoda a šťastné manželství (Bednaříková, 2005).

V tomto bodě nás může napadnout otázka, proč vlastně problematizovat rozdělení domácích prací, pokud ho většina lidí považuje za spravedlivé a nestěžuje si? Z výzkumů však vyplývá, že vnímání spravedlnosti významně ovlivňuje spokojenost s rozdělením domácích prací, kvalitu manželství a psychické zdraví u žen. Pocit nespravedlnosti tedy může vést k pociťování méně štěstí a spokojenosti v manželství a projevu více depresivních symptomů (Mikula, 1998).

Podstatnější je však vnímání spravedlivosti než samotné rozdělení prací. Přitom platí, že symbolické významy příspěvků do domácnosti jsou vnímány jako důležitější než reálně vynaložený čas a úsilí (Mikula, 1998). Podle Thompson vzniká pocit nespravedlnosti u žen až tehdy, pokud chtějí, aby se muž podílel více na provozu domácnosti, nebo pokud nevidí žádné ospravedlnění pro nerovné rozdělení práce (Shelton, John, 1996). Okolnostem pocitu nespravedlnosti a způsobům ospravedlnění neboli racionalizace existující nerovnosti se budu více věnovat ve svém výzkumu.

7. KONCEPTY VNÍMÁNÍ NESPRAVEDLNOSTI DĚLBY DOMÁČÍ PRÁCE

Nejnovější pohled na problematiku nespravedlnosti dělby domácí práce nabízí Bednaříková (2005). Vnímání partnerů vysvětluje pomocí konceptu **misek** rovnoramenných **vah**, kdy partneři vkládají svoji zátěž každý na jednu stranu váhy. Pokud je váha vyrovnaná, rozdělení je spravedlivé a partneři to tak vnímají. Naopak váhy jsou vychýlené, pokud je zátěž jednoho partnera větší a rozdělení je tedy nespravedlivé. Otázka je, zda partneři nespravedlnost pociťují, nebo nevyváženost vah vyrovnávají jinou zátěží. Může nastat i situace, kdy oběma partnerům připadá právě ta jejich miska těžší, ač to objektivně není možné. Bednaříková ve svém výzkumu deseti mladých párů s minimálně jedním dítětem zkoumá, jakým způsobem partneři vzájemně váží svou zátěž a jak se to odráží na jejich spokojenosti s dělbou práce.

Bednaříková uvádí následující předpoklady pro vnímání dělby domácí práce jako spravedlivé: Partneri by se měli shodovat v názoru, kdo je za domácnost zodpovědný. Buď tedy sdílejí model muže – živitele a ženy – pečovatelky o domácnost a děti, nebo se shodují v názoru, že za domácnost odpovídají oba partneři a musí vyvážit svůj podíl na domácnosti, aby vnímali dělbu práce jako spravedlivou.

Dále by partneři měli sdílet stejný žebříček hodnot (které hodnoty a aktivity jsou pro rodinu důležité) a shodovat se v hodnotě práce (přiznávají stejnou hodnotu činnostem). Dalším předpokladem je zohlednění vlastní a partnerovy životní situace. Pro vnímání spravedlivosti je důležité, aby se ženy ztotožňovaly se svou situací práce v domácnosti (mohou v ní spatřovat reprodukci genderu) a aby partneři navzájem oceňovali své příspěvky do chodu rodiny.

K vnímání nespravedlivosti v dělbě práce pak přispívají neshody v genderových postojích, hodnotě práce a nepřihlížení k zátěži toho druhého. Odlišné standardy partnerů vedou k vnímání nespravedlivosti pouze pokud má jeden partner vyšší standardy a vyžaduje jejich plnění po druhém partnerovi. Pokud však vyšší standardy naplňuje sám, k negativním pocitům nedochází (Bednaříková, 2005; 81-84).

Thompson nám nabízí **teorii distributivní spravedlnosti**, podle níž je vnímání spravedlnosti závislé na třech faktorech. Prvním jsou výsledné hodnoty, které si lidé přejí za svou práci (outcome values). Patří mezi ně touha být oceněn, mít rodinnou pohodu, naplňovat potřeby milovaných a ztotožňovat se se svou genderovou rolí. Dalšími faktory, které ovlivňují vnímání spravedlnosti jsou standardy, se kterými se lidé srovnávají (comparison referents)⁶ a různá ospravedlnění (justifications) – důvody, okolnosti a procesy, které legitimizují nerovnou dělbu práce nebo ji aspoň činí přijatelnou (podle Mikuly, 1998; 220).

⁶ Způsoby srovnávání jsem podrobněji vysvětlila v kapitole 6

Grote a Clark (1998)⁷ ve svém výzkumu vycházejí z teorie **komunálních** a **směnných** vztahů (communal a exchange relationships). V principu je komunální vztah založen na naplňování potřeb toho druhého a podpora je mu poskytována bez očekávání něčeho „na oplátku“. Tento typ vztahu se dá nalézt v partnerských, přátelských a rodinných vztazích. Ve směnném vztahu si lidé poskytují podporu nebo přínos, ale očekávají srovnatelnou odplatu. Projev podpory vytváří dluh. Tento typ vztahu je spíše typický ve vztahu k cizincům, známým a v pracovních vztazích.

V spektru mezi těmito typy vztahů je problematické pevně umístit vztah založený na **rovnosti**. Rovné dělení přínosů a nákladů totiž může být konzistentní s komunálním i směnným vztahem. Pravidlo rovnosti odpovídá komunálnímu vztahu pouze, pokud mají oba partneři stejné potřeby získat přínosy a stejné potřeby vyhnout se zodpovědnosti. Pokud však tyto potřeby nejsou vnímány jako rovné, trvání na principu rovnosti může být vnímáno jako blízké směnnému vztahu. Svým výzkumem autorky potvrzují hypotézu, že posudky na ideálnost principu rovnosti spadá někde mezi mínění o komunální a mínění o směnné normě (Grote, Clark, 1998). Tato teorie vysvětluje fakt, že nerovnost ve vztahu není automaticky spjata s nespravedlností (Chaloupková, 2005).

Empirická zjištění dokládají, že komunální vztah je chápán jako ideálnější než směnný vztah a partneři se řídí spíše komunálním pravidlem ve vztahu. Dále je účast na komunálním nebo egalitářském vztahu spjata (pouze) *u žen* s vyšší vnímanou spravedlností rozdělení domácí práce. Přitom muži i ženy vnímají sníženou míru spravedlnosti pokud pociťují, že oni sami i partner se řídí směnným vztahem (Grote, Clark, 1998).

7 Teorie byla poprvé uvedena v CLARK, M. S., MILLS, J. (1979): Interpersonal Attraction in Exchange nad Communal Relationships. Journal Pers. Soc. Psychology, Vol. 37; 12-24.

8. ZPŮSOBY ZVLÁDÁNÍ POCITU NESPRAVEDLNOSTI V ROZDĚLENÍ DOMÁCÍCH PRACÍ

V následující kapitole bych se chtěla věnovat výsledkům analýzy uskutečněných rozhovorů. Analýza byla tématicky zaměřena na pocit ne/spravedlnosti – okolnosti jeho vzniku a způsoby jeho zvládnutí. Pro obecný přehled zjištěných vztahů mezi kategoriemi jsem použila Straussův kauzální model (tabulka 2). Tento model je součástí procesu třídění a uspořádávání významů nalezených v datech. Umožňuje o údajích systematicky přemýšlet a vzájemně je vztahovat (Struss, Corbinová, 1999; 72).

Tabulka 2: Kauzální model grounded theory pro fenomén Pocit ne/spravedlnosti z rozdělení domácích prací.

Příčinné podmínka	Rozdělení domácích prací a představy partnerů		
	Shoda představ	Neshoda představ	
Fenomén	Pocit spravedlnosti	Pocit nespravedlnosti	
Kontext	Vztah k domácím pracím, typ bydlení, náklady a přínosy zaměstnání		
Intervenující podmínky	Návyky získané v původní rodině, zkušenosti se samostatnou domácností, srovnání s ostatními, délka vztahu		
Strategie a interakce	Racionalizační strategie	Aktivní strategie (dohoda, donucení)	
Následky	Posílení pocitu spravedlnosti	Zmírnění pocitu nespravedlnosti	Konflikty, dočasné zlepšení

Tento model představuje obecné schéma vztahů kategorií, které se projevují u jednotlivých vypravěčů v různé míře – někdy více, někdy třeba vůbec. V následujících odstavcích proto nejdříve ukáži, jak jsou tyto kategorie prezentovány ve výpovědích vypravěčů. Vypravěči také častokrát potvrzovali některá tvrzení a závěry, ke kterým dospěli už jiní autoři, proto jsem jejich poznatky zařadila do textu. V závěru se pak shrnu situaci každé zkoumané rodiny zvlášť.

8.1 POCIT NE/SPRAVEDLNOSTI

Fenoménem, který mě na problematice zajímá, je právě pocit nespravedlnosti plynoucí z dělby domácí práce. Ne u všech párů však k němu dochází. Někteří vypravěči byli naopak se svou situací spokojeni a žádnou nespravedlnost nepociťovali. To však neznamená, že by jejich výpovědi proto přestaly být zajímavé. U těchto vypravěčů mě zajímalo, jakými prostředky pocitu spravedlnosti dosahují a jak jej udržují. Jejich výpovědi také mohly poskytnout odpověď na otázku, proč k pocitu nespravedlnosti nedochází.

Nejsilnější **pocit nespravedlnosti** můžeme najít ve vyprávění Patricie a Ivety. Obě pociťují rozdělení domácích prací silně ve svůj neprospěch:

„Né, třeba tó, třeba mi vadí jako ta DĚLBA. Ta dělba tý práce, protože jsem nepochopila, proč jako JÁ mám bejt vod toho dělat třeba všechno doma a on třeba nic, tak to jsem jako nepochopila.“ (Patricie)

„Já mám pocit, že prostě dělám všechno (...) A docela mě to štve, protože to prostě je úplně neprůchozí. Můj přítel má takovou představu, že opravdu tohle patří k věcem, který by měla dělat jako žena. A třeba já se snažím prosazovat, třeba mluvím o tom otevřeně třeba i před jeho rodičema. A ta jeho maminka si taky myslí, jako že bych měla vařit a uklízet a tak, což je úplně v háji, protože ještě ho podporuje, tak já fakt nevím. Rozhodně to není správný. Protože když tam je nepořádek, tak taky za to může on, tak proč bych to měla sakra uklízet já?“ (Iveta)

U Vrbových jsou domácí práce rozloženy nespravedlivě, což reflektují oba manželé. Veronika však nepociťuje nespravedlnost tak silně, jako předchozí dvě vypravěčky:

„Tak pokud nad těch věcech nepřemýšlím a nemluvíím zrovna do diktafonu ((smích)), tak se snažím tím nezabývat a tak ňák, (.) protože nemáme nouzi tak, (.) to zoládám i vnitřně... ale pokud se na to dostane a pokud o tom přemýšlím, tak mě to docela štve.“ (Veronika)

Podle Maříkové ženám ve většině případů vadí, že muži nejsou do domácích povinností zapojováni dostatečně a chápou to jako nespravedlivé. Muži si jsou této nespravedlnosti sice vědomi, ale jejich zapojení nestoupá, resp. ne dobrovolně, ale pouze není-li zbytí (Maříková, 2000). Někteří vypravěči si opravdu uvědomují, že větší část tíhy domácích prací připadá jejich partnerkám:

„Tak někdy mám pocit, že právě díky tomu, co teď popisuju, že je to nespravedlivé vůči Veronice. Na druhou stranu, když to řeknu úplně asi upřímně a otevřeně, tak jakési vnitřní sobectví nebo pohodlnost, prostě mi to tak vyhovuje. Ale nepřipadá mi, že by to bylo spravedlivé.“ (Václav)

„Určitě to ideální není, to je mi jasný, vždycky ta Jana dělá víc práce, to je mi úplně jasný, protože v každém člověku je taková ta lenost, takže jsem trošku línější než Jana, asi...“ (Jindra)

„No, uvědomuju si, že bych měl Ivetě sice víc pomáhat, ale... většinu tý práce udělá přes víkend, kdy já tady moc nejsem a ona je třeba taky v Hoře ((u Ivošových rodičů)).“ (Ivoš)

Zajímavým poznatkem podle výzkumů je, že jako spravedlivé rozdělení není chápáno dělení povinností na přesnou polovinu, ale takový stav, kdy žena vykonává 60% všech prací a muž pak zbytek (Chaloupková, 2005). Tuto skutečnost potvrzuje Veronika:

„No, ten náš model je asi trošku extrémní právě v tom, že ty procenta nejsou vyrovnané jo, že by to asi bylo třeba trochu posunout, álé (...) asi

by se mně nelíbilo, kdyby třeba ten manžel byl v těch domácích pracích více aktivní, že to by mně nepasovalo. (.) Ale asi by to mělo být tak šedesát na čtyřicet. Tak.“ (Veronika)

Přestože pocit nespravedlnosti je typický především pro ženy, protože v mnoha případech převážná část domácích prací připadá na ně, není to železným pravidlem. Muži mohou pociťovat za nespravedlivé to, že jejich manželky měří dvojím metrem, tedy mají nespravedlivé nároky:

„...na jednu stranu si Patricie říká, že je velmi emancipovaná, nebo že jako rovnost a takovýhle, což si myslím, že to není. A na druhou stranu potom klasika, člověk odněkud přijede, že jo, my přijedeme odkudkoliv po víkendu a ... (člověk) musí pak vynosit ty věci, tak třeba tohle nemá ráda. To prostě nedělá, takže tam pak třikrát jdu k autu nazpátek.“ (Prokop)

„Tam je zajímavý, že třeba doma, když je nepořádek, tak to hrozně vadí, jo, Janě. Ale když ona dělá nepořádek v autě, což vadí hrozně mně, tak to je jí jedno. To je zajímavý, ne?! (...) To je prostě pro mě naprosto nepochopitelný, že doma to udělat já, tak jsem prostě mrtvola, to si prostě nedovolím, a nebo když si to dovolím, tak čekám, kdy to přijde, ale v tom autě to ona bere jako prostě když...“ (Jindra)

Jindra používá aktivní strategii,⁸ aby se vypořádal s pocitem nespravedlnosti: snaží se manželce nedovolit, aby v autě jedla, případně po ní požaduje úklid.

Pocit nespravedlnosti nemusí nutně souviset s **nespokojeností ve vztahu**, avšak u Patrice je pociťování nespravedlnosti z dělby domácí práce tak silné, že hraničí s nespokojeností. Sama Patricie tuto domněnku podporuje, když v rozhovoru několikrát zmiňuje manželskou krizi. Jako by si však uvědomovala, že její výpověď nepůsobí příliš spokojeně, uvádí věc na pravou míru:

⁸ Více o strategiích jednání v podkapitole 8. 5

„Ale tak jako jenom chci říct, že prostě jako to není o tom, že bych byla nespokojená prostě v tom vztahu, protože jako... prostě ty věci, který jsou důležitý, podle mě mám, nebo aspoň jakože děti že jsou zdravý a... že jako manžel nechlastá a nechodí do hospody a nechodí za ženskejma, prostě tak se na to dívám, jakože jsou na tom lidi daleko hůř ty jo ((úsměv)). A že to není o tom, jako fakt nejsem jako nespokojená, prostě jsou věci, který mně vaděj, ale prostě nemůžu říct, že bych byla nespokojená.“ (Patricie)

Nejen Patricie ukazuje, že nespokojenost s dělbou práce nevede k celkové nespokojenosti ve vztahu. V partnerském vztahu existují hodnoty, které jsou důležitější než spravedlivá dělba domácí práce:

„Zas na druhou stranu, nevím no, si nedokážu představit zas (.) že bych si třeba našla někoho, kdo by mi po týhle stránce vyhovoval a vyhovoval by mi i po jiných stránkách. No, my máme společný zájmy, každý děláme ve stejným oboru, posloucháme stejnou hudbu, chodíme na koncerty, máme, já nevím, hodně společných názorů, to je prostě taková hodnota v tom vztahu, že (.) jako se obávám, že to je ještě důležitější třeba než tohle. (...) Tohle, že to člověk musí skousnout, no.“ (Iveta)

Mezi páry, které pociťují dělbu práce ve své domácnosti jako bezvýhradně **spravedlivou**, patří Lípovi a Tisovi. U Tisových je potřeba podotknout, že jsou teprve krátce oddáni, a možná proto je jejich soužití zatím bezproblémové. To však není argument, kvůli kterému by se dalo posuzovat fungování jejich domácnosti skepticky. Proto se držme dat, která zachycují současnou situaci. Jedinou věcí, kterou Tereza pociťuje jako „nepříjemnou“, je nespravedlivý podíl finančního přínosu do rodiny:

„Já bych asi spíš se chtěla jako víc jako finančně podílet na tom, že mi to je jako nepříjemný teďka, že... že vlastně jako někomu visim na krku nebo tak. Ono to tak jako není, že někomu visim na krku, ale... ale víš co, mně to přijde takový... takový nepříjemný, no.“ (Tereza)

8.2 PŘÍČINY POCITU NE/SPRAVEDLNOSTI

Příčinné podmínky zahrnují soubor jevů, které stojí na počátku pociťování ne/spravedlnosti. Patří sem míra shody v představách partnerů o dělbě práce a konfrontace těchto představ s dělbou práce jako takovou. Pokud mají partneři podobné představy o tom, jak by mělo fungování rodiny vypadat, kdo a kdy bude určité činnosti vykonávat a kdo je za domácnost zodpovědný, vede to k rozdělení prací, které pak pociťují převážně jako spravedlivé. Tato shoda představ může být počáteční nebo vydobytá (v případě, že partneři díky kompromisům, vzájemnému pochopení a jiným prostředkům časem dosáhnou souladu). Počáteční shoda představ dvou lidí je však ideální stav, ke kterému ve skutečnosti pravděpodobně nikdy nemůže dojít. Takže i v případě převážné shody představ se mohou najít situace v dělbě domácí práce, kdy vzniká pocit nespravedlnosti. V tomto případě jsem opět sledovala způsoby, jakými se vypravěči s tímto pocitem vyrovnávají a jak opět dosahují vyrovnanosti a spravedlnosti. Takto se partneři během vzájemného soužití mohli dopracovat i k vydobyté shodě představ.

Jako příklad shody v rozdělení výkonu domácích prací a zodpovědností za ně mohou posloužit Tisovi. Za sféru domácí práce se cítí být odpovědni oba a snaží se veškerou práci si podělit.

„Teď, když Tereza dělá to samý co já, tak se snažim zase já, aby to bylo, vycházelo tak napůl, no. Kdybych já dělal míň práce, ona dělala víc, tak se snažim zase toho dělat víc, no. (...) Vycházim z faktu, že nás oba to vůbec nebaví, domácí práce, takže... ((s úsměvem)) se snažim v rámci možností to dělat tak napůl, no.“ (Tomáš)

Pokud některé činnosti jednoho z nich nebaví, snaží se je vykonávat ten druhý a naopak. Takto se Tomáš „specializuje na košile, který Terezu nebavěj,“ naopak Tomáše nebaví mytí nádobí, takže ho myje Tereza: „to jsem říkal, buď koupíme myčku na nádobí, nebo nebudu mejt nádobí, ale Tereza řekla, že jí to baví...“ (Tomáš). Díky vzájemné shodě pociťují dělbu domácí práce jako spravedlivou.

V manželství Lípových se také žádný pocit nespravedlnosti nevyskytuje. Linda je v domácnosti a tak oba partneři považují za spravedlivé, že je to především ona, kdo vykonává domácí práce, zatímco Libor finančně zabezpečuje rodinu, což je zase důležité pro Lindu. Mezi partnery tedy existuje shoda představ o dělbě práce, navíc také shoda o fungování rodiny „bez pevného režimu“. Dokazují to následující slova:

„Tak my nějak rozdělené povinnosti nemáme nějak, jo, nějaký rozvrh povinností, že bysme se dohadovali, kdo co, to neexistuje. Asi tak nějak s časem se to vyvinulo. No a s časem se to vyvinulo tak, že Linda jak přestala chodit do práce, tak dělá většinu domácích prací.“ (Libor)

„Režim není jako takový. (...) Každý se objeví, kdy se mu líbí. Nemáme už takovou večeri, aby to bylo pravidelně každý večer třeba, to je ten rodinný režim. Ráno vylezeš a polovička lidí už není doma, třeba. A je dobře, když víš, kde jsou.“ (Linda)

Všechny domácí povinnosti se řeší až podle „potřeby“. Tyto potřeby promítají nároky partnerů, pro každého totiž „potřeba“ může znamenat něco jiného. U Lípových se partneři shodují v názorech, co je potřeba udělat pro fungování rodiny. Shoda představ je vyjednávána dohodou:

„Rodinné porady tak říkájíc. Všechno jsme řešili společně. Víš, že ani nebyla taková otázka, kdo co bude. Vědělo se, co se má dělat a dělalo se.“ (Linda)

„Co je potřeba udělat, to se s Lindou dohodneme a kluci se na tom pak buď podílejí nebo ne. A většinou ne, že jo.“ (Libor)

Uvedme si příklad neshody v potřebách. Jasanovi se zmiňují o rozdílném „prahu“ vnímání, což neznamená nic jiného, než že každý má na domácí práce jiné nároky a pociťuje potřebu vykonání nějaké práce jinak než partner.

„Nevím, proč čistit koupelnu třeba. (...) Třeba kdyby byla hodně špinavá, tak jí asi umeju jo, jenže Jana ten práh má úplně jinde, jo? Tam vidí šmouhu a hned prostě jí musí mejt, že jo. Zrcadla jsou vždycky

úplně strašně vyleštěný. No, to já vůbec nepokládám za jako důležitý.“
(Jindra)

„Spíš narážím na to, že ty chlapi mají vnímání toho nepořádku někde jinde... on třeba řekne, že by luxoval, ale pro něj to znamená, že jednou za měsíc, což já po prvním tejdnu úplně rostu, že jo.“ (Jana)

Rozdílné nároky partnerů mohou vychýlit spravedlivé rozdělení prací. U Jany však k pocitu nespravedlnosti nedochází z jiných důvodů, budu se jimi zabývat dále. Jinak je tomu u Platanů, kde neshoda v představách na dělbu práce a její výsledné provedení narušují rodinnou atmosféru. Rozdílné představy mohou vést i ke konfliktům:

„No, řek, že nikdy žehlit nebude a nikdy luxovat nebude a to, tak jsme se pohádali kvůli tomu.“ (Patricie)

Patricie by ocenila, kdyby se s Prokopem více dělili o domácí práce. Prokop však má o spravedlnosti jinou představu než jeho žena a současná dělba mu přijde spravedlivá z jiného důvodu, než je rovnost:

„Asi kdyby to bylo to, kdyby se o tu práci jsme se víc dělili než se dělíme no. Kdyby třeba, já nevím, vytíral a luxoval a já třeba budu žehlit a prát. Kdyby to jako bylo nějak rozdělený.“ (Patricie)

„Já myslím, že celkem jako je to spravedlivý. Každý samozřejmě si říká v tu chvíli, že toho musí oddřít víc nebo míň, nebo to. Já si myslím, že asi dělám míň než půlku, ale já zase říkám, že to je spravedlivý, že na mě zbejvaj takový ty věci, který Patricie nechce.“ (Prokop)

Také Ibiškovi mají rozdílné představy například o tom, kdo by měl vařit.

„Já jsem si představovala, že by ten chlap měl vařit minimálně tak rovnocenně, na tolik procent jako žena. Protože jako co je na vaření, na tom není nic zženštilýho, prostě ty chlapi maj větší... prostě většinou vařej líp, většinou je to i baví. Prostě jsem si to představovala jinak.“
(Iveta)

„Já to vidím, že by měla Iveta vařit taky no. Nebo takhle, principiálně proti tomu nic nemám, když vaří chlap nebo tak, ale já se teda na to moc necítím. Jo, a taky je velkej problém v tom, že Iveta nejí maso. Já bych byl schopnej ještě něco hodit, nějakej kus masa na pánvičku nebo takhle, ale tímhle tím je to taky komplikovaný. (...) Ty věci bez masa přece jenom už jsou trochu složitější mi přijde, teda jak který. Takže jsem radši, když prostě uvaří něco ona, i když v tom není maso třeba.“ (Ivoš)

Tyto rozdílné představy o vaření způsobují, že v důsledku vaří většinou Iveta, což pociťuje jako nespravedlivé. Na nesoulad představ jako původ potíží poukazuje také Václav, zároveň už zmiňuje strategii jednání, jak vzájemné představy sladit – komunikací:

„Třeba ta představa jednoho a druhého je různá, a pokud o tom včas nekomunikujem, tak pak to někdy může se vyhrotit ((vzdychne)) v nějaký nedorozumění, protože není naplněná představa jednoho nebo druhýho, ale většinou to komunikací se to srovná.“ (Václav)

8.3 KONTEXT

Kontextem Strauss rozumí „soubor podmínek, za nichž jsou uplatňovány strategie jednání nebo interakce určené ke zvládnání, ovládnání, vykonávání nebo reagování“ na jev (Strauss, Corbinová, 1999; 74). V našem případě se tedy jedná o vnitřní vlivy působící na vnímání a reakce jedince na pocit nespravedlnosti. Ve své práci sem řadím vztah k domácím pracím, typ bydlení a náklady a přínosy zaměstnání.

Mezi tyto individuální vlivy patří **vztah vypravěčů k domácím pracím**. Vysloví-li se pojem „domácí práce“, zpravidla se nám vybaví ne zcela příjemná, vesměs rutinní činnost, která je ale zpravidla bezodkladná a kterou budeme muset vykonat bez jakéhokoli nároku na odměnu za ni. Některé výzkumy, jež se uskutečnily v poslední době, ale přišly se závěrem, že na domácí práce je nutné nahlížet i z mnohem pozitivnější perspektivy. Ač ženy (hovoří se pouze o nich) nemusí mít domácí práce rády, mohou je vnímat jako prostředek péče o své blízké a zároveň si tak upevňovat svou identitu (Spitze, Loscocco, 2000).

Kladný vztah k roli ženy v domácnosti vyjadřují Linda a Patricie. Takto odpovídá Linda na otázku, co dělá doma:

„Jé, havaj. Čtu, spím, zase čtu, zase spím. Když jsem doma, tak normálně co žena v domácnosti? (...) Úklid, žehlení, klasika. Praní, absolutní klasika. Ale většinu času stejně čtu, nebo se zabývám sebou.“
(Linda)

„Konkrétně by se mi líbilo být žena v domácnosti, tím že zabezpečená teda nejsem. A... to by si mi jako líbilo nejvíc. Jako fakt. Jako já nemusím chodit do práce. ((úsměv)) Já bych si dělala svoje věci, který mě bavějí a nemusela bych chodit do práce kvůli penězům...“ (Patricie)

Odpor či chuť do domácích prací však ve značné míře záleží na individuálním přístupu a nedá se říct, že by toto tvrzení platilo pouze o ženách. I muži v našem vzorku projevíli kladný vztah např. k vaření. O kreativním přístupu, jak si z domácích prací nedělat nutné zlo se zmiňuje Libor:

„Já se snažím dělat všechno, co dělám, dělat rád. Protože některé věci děláš z donucení, tak se snažíš najít tu lepší stránku. Občas dlouho odkládám, když se mi do toho nechce třeba a dělám to hodně na poslední chvíli. Když to udělat musíš, tak musíš, že jo, nemá cenu vzdychat u toho, jak tě to nebaví a nechceš to dělat, když to stejně děláš.“ (Libor)

Kladný vztah k domácím pracím nezaručuje automaticky zmírnění pocitu nespravedlnosti. Ve výzkumech bylo například patrné, že ženy, které jsou v domácnosti, přistupují k domácím pracím vřeleji, než ty, které musí zvládnout skloubit své zaměstnání s péčí o domácnost a rodinu (Spitze, Loscocco, 2000). Tyto závěry korespondují s teorií přetížení role (role overload), kterou uvádí Ivo Možný. Vyjadřuje obecný stesk na „dvojí břemeno“ zaměstnané ženy, na které zůstala péče o domácnost a přibyla jí práce v zaměstnání. Opírá se o koncept napětí v roli (role strain), ke kterému dochází, když „příliš mnoho vzájemně si konkurujících rolí vyčerpává excesivně zdroje aktéra“ (Možný 2002; 66). Takže zatímco Linda je v domácnosti a nemusí vydělávat, žádnou nespravedlivost nevnímá, zatímco situace Patricie je opačná.

Patricie má sice kladný vztah k domácím pracím, musí se však podílet i na finančním zabezpečení rodiny, což vede k přetížení Patricie.

„Já jsem takovej domácí typ, jakože... ve svý podstatě mi ty práce nevaděj, ale vadí mi, když to prostě nestíhám ((s důrazem)). Kdybych třeba fakt nechodila do práce, tak bych byla prostě v úplný pohodě. Protože bych prostě věděla, že moje práce je DOMA. Že to, co udělám doma, je moje práce, a to já si prostě udělám a bude to všechno v pohodě. Ale tím, že chodím do práce a on TAKY chodí do práce, tak nevidím důvod, proč já mám teda dělat všechno, nebo prostě... sedmdesát procent věcí, a on teda skoro nic. A v tom asi je největší ten problém jako.“(Patricie)

Právě pocit přetížení je katalyzátorem pro pocit nespravedlnosti. Ženám nemusí nerovná dělba vadit, pokud stíhají svůj podíl práce. Pokud však mají pocit, že své břemeno nestíhají, pocit nespravedlnosti se stupňuje a „oběti“ se uchylují k aktivní strategii řešení (více v podkapitole 8. 5).

Hodnota **společného volného času** rodiny může být také důvodem, proč se žena snaží stihnout co největší díl práce před návratem partnera. Rozhoduje se přitom pro nerovnou dělbu práce dobrovolně a proto u ní nedochází k pocitu nespravedlnosti.

„Takže když Václav přišel z práce, tak už muselo být všechno hotovo, abychom si mohli dát to kafičko. ((úsměv)) No a potom se udělalo třeba nějaká procházka, nebo nějaký já nevím nákup, nebo nějaká návštěva, prostě už program rodiny, ale už bylo všechno hotovo. (.) Takže spíš se bavil s dětmi no. Že sem tam (.) je vzal ven, ale zas to bylo tak, že mně by bylo líto, že bych zůstala sama doma, takže já jsem se snažila to stíhat, abych mohla na tu procházku s něma.“ (Veronika)

Významný vliv na dělbu a na vnímání nespravedlnosti dělby domácí práce má také **typ bydlení**. Můžeme v zásadě rozlišit dva typy – bydlení v paneláku nebo v domě se zahradou. Důvodem je to, že dům se zahradou vyžaduje kromě běžných domácích prací další činnosti, které můžeme označit za mužské práce – starost o nemovitost, stromy, zahradu a podobně. Tím, že

tyto práce vykonává muž, se podíl příspěvku obou partnerů na vedení společné domácnosti vyrovnává, což pochopitelně zmírňuje nebo odstraňuje i pocit nespravedlnosti. Různé typy bydlení, mají možnost porovnat vypravěči, kteří jezdí na chalupu. Většina mužů a žen v našem vzorku tak zmínila výhody bydlení v domě se zahradou, kde má muž možnost angažovat se v pracích mimo dům, u ženy se tak zmírňuje pocit nespravedlnosti.

„Zase mi vyhovuje to, že když jsme na tý chatě, tak tam cejtím tu svojí úlohu, takovou silnější, že posekám tu trávu, to auto spravím, přijde mi to prostě takový jako pro mě přirozenější, že se mi to líp dělá, líp mi to jde.“ (Jindra)

„Tam ((na chalupě)) třeba Jindra nedělá z domácích prací nic, ale zase tam je to, že na chalupě on dělá dřevo a já třeba vařím a on štípe dříví, nebo meje auto a tak, tak ale tam mě to vůbec nevadí, protože vím, že tam má tu chlapskou práci, takže tam to jako neřeším.“ (Jana)

„A tam ((na chalupu)) třeba jede na čtrnáct dní a tam pak čtrnáct pracuje. A já když tam jedu... s nim, tak to je taková skvělá dovolená, že jo. Protože tam pracuju taky, jakože tam vařím, nebo tam po všech meju nádobí, tak nebo tak. Takový prima, no.“ (Patricie)

Nejsilnější vliv má typ bydlení u Ibiškových. Bydlí v bytě pronajatém i se zařízením a to, že si ho nemohou zařídit podle svého, nese velmi špatně především Ivoš. Ač si Ivoš uvědomuje, že by Ivetě měl s domácími pracemi více pomáhat, není příliš ochotný pracovat na bytě, ke kterému nemá vztah. Jinými slovy, pokud by Ivoš s Ivetou bydleli ve vlastním bytě nebo domku, měl by Ivoš větší snahu podílet se na domácích pracích a své bydlení dále zlepšovat⁹.

„Pro mě je to dost důležitý, to prostředí. Jako že ho vnímám dost intenzivně.“ (Ivoš)

⁹ Viz Ibiškovi v podkapitole 8. 5

Také pro Patricii není bydlení na sídlišti optimální. Když navíc vezmeme v úvahu, že její pociťování nespravedlnosti zcela ustupuje, když jsou Platanovi na chalupě, přestěhování by mohlo vyřešit také jejich potíže s dělbou práce.

„No třeba (teďka) se nám nežije dobře, na tom sídlišti, protože furt plánujem, že se chceme někam přestěhovat. A já furt nevím kam, ale vim, že tady bydlet nechci a on teda si myslím, že chce někam pryč jako z Prahy. (...) Už kvůli těm dětem, že to tady není to ideální prostředí... pro ty děti, někde pak běhat na sídlišti jako...“ (Patricie)

Také **náročnost zaměstnání** a **finanční přínos** partnerů výrazně ovlivňuje pociťování ne/spravedlivosti v dělbě domácí práce. Podobně jako u bydlení se tu projevuje princip, podle kterého partneři vnímají a porovnávají celkový objem vykonávaných činností a ne jen jednotlivé příspěvky do domácnosti.

„Já třeba momentálně pracuju a ještě k tomu studuju, takže toho dělám mnohem víc než on. Přitom jako tý práce doma odvedu víc, což není fér. Myslím, že by to mělo být jako půl na půl.“ (Iveta)

Opět tu lze vycítit dvě roviny vnímání spravedlnosti, spravedlnost ve smyslu stejných nároků (vykonání stejného objemu činností) a ve smyslu přínosů (finanční přínos je oceňován bez ohledu na objem a náročnost činnosti vedoucí k jeho získání). Finanční hledisko posiluje pocit nespravedlnosti u Ivety:

„My máme i stejný jako místo, já mám líp placený teda ((smích)) takže taky je to důležitý, protože já to vlastně táhnu, že ((se smíchem)) tu domácnost. (...) Právě! Kdyby vydělával, já nevím, dvojnásobek toho co já, tak ani neceknu, tak uklízím. ((smích)) Ale hlavně aby to dával na společný konto, že jo. ((smích)), protože kdyby si to nechával, no to je jedno. No ale, protože to tak opravdu není, tak nevím. Tak mi to prostě nepříjde fér.“ (Iveta)

Náročnější a/nebo lépe placená práce partnera snižuje nároky na jeho zapojení do domácích prací. V některých výpovědích se zde začíná projevovat racionalizační strategie (ospravedlňování pro nevyhovující rozdělení, viz dále).

Posouzení náročnosti svých a manžellových činností u Ivety je vyjádřeno subjektivně, jedná se o její pocit většího nasazení pro blaho rodiny. Stejně jako u přínosů je i u náročnosti nemožné jednotlivé činnosti ohodnotit zcela objektivně. Problém přitom způsobuje nejen nemožnost srovnat náročnost dvou různých činností (např. práce v kanceláři oproti práci v továrně), ale i různá náročnost jedné činnosti pro dva různé lidi. To si uvědomuje Linda, proto také ve svém rozhovoru nikde nesrovnává, zda je její zatížení oproti Liborově větší či nikoliv:

„Mohla by jsi srovnat náročnost své práce a manžellovy práce?“ (Firdes)

„Nemůžu. Já nevím, no vím zhruba co dělá. Pro mě je náročná jedna věc, pro Libora je náročná jiná věc. (...) Nesrovnatelný, to je čistě subjektivní si myslím.“ (Linda)

Kromě rovnosti nákladů a přínosů mohou vypravěči hodnotit vzájemnou zátěž také podle časové rovnosti:

„Tak je to všechno daný časem, když oba chodí do práce, že jo, to když někde žena na dvě směny, tak to absolutně neuznávám. (...) Za spravedlivé rozdělení... Tak aby oba dva zatěžovalo zhruba časově stejně, nebo všechny v rodině.“ (Libor)

Také Václav prezentuje časovou rovnost dělby práce mezi partnery:

„Taky to souviselo se zaměstnáním, protože ve chvíli, kdy jsem chodil do ((fabriky)) a dělal jsem od šesti do půl třetí, tak samozřejmě ve tři hodiny jsem byl doma a, a mohli jsme se věnovat (.) všem svým činnostem. To znamená od těch povinností domácích až po zájmovou činnost. Tak prostě na to bylo, ten čas byl na to jakoby vyhrazený. Bylo vyhraněné rozdělení toho času, zatímco to dneska trošku splývá, a tím je taky dáno, ta možnost jakoby se na tom nějakým způsobem podílet.“ (Václav)

Dokud měl tedy Václav pevnou pracovní dobu, mohl se domácím pracím věnovat více. Dnes však pracuje nepravidelně, proto je větší díl domácích povinností přesunut na Veroniku. Více se hodnocením vzájemných přínosů partnerů do domácnosti zabývá teorie misek vah¹⁰ (Bednaříková, 2005).

8.4 INTERVENUJÍCÍ PODMÍNKY

Soubor intervenujících podmínek je na rozdíl od kontextu více obecný. Vlivy, které působí na jednání jedince, jsou spíše vnější vlivy se širší platností. Podle Strausse (1999; 75) zahrnují čas, prostor, kulturu, ekonomický status, zaměstnání, individuální biografii aj. V našem případě sem patří návyky získané v původní rodině, zkušenosti s vedením samostatné domácnosti, srovnání s ostatními rodinami a délka vztahu.

Není sporu o tom, že **návyky z původní rodiny** velmi silně ovlivňují vzorce, které si s sebou odnášíme do života. Je tomu tak i v oblasti domácích prací. Do jisté míry se takto „dělí“ tradiční role dělby domácí práce a zautomatizují se genderové stereotypy. Pokud tedy žena vykonává větší díl domácích prací a zároveň má silnou vazbu na vzor tradiční dělby práce, který získala během výchovy, dochází k oslabování pocitu nespravedlnosti (Veronika) nebo dokonce k pocitu spravedlnosti (Jana). To je také důvod, proč u Jany nevzniká pocit nespravedlnosti, i když mají s Jindrou rozdílné představy o potřebách domácnosti.

„Tak když o tom neuvažuju a prostě to tak dělám automaticky, tak jsem zvyklá jo, tak mi to ani nepřijde.“ (Veronika)

„Jako to chápu tak, že ženský prostě vždycky musejí dělat víc těch domácích prací, jo, že to vždycky tak bylo a tak... jako že, víš, že jsem tak vychovaná... takže to nepovažuju prostě za nespravedlnost.“ (Jana)

U Veroniky je tradiční vzor tak silně přijat za vlastní, až se stává individuálním rysem:

¹⁰ Více také v kapitole 7.

„Já jsem, já jsem vždycky žila s tím, že to byla moje povinnost. Kolem dětí se starat... Vždycky jsem si to brala jako za svoje, jako za svůj úkol.“
(Veronika)

Kromě vzoru z původní rodiny ovlivňuje míru pocitu nespravedlnosti také **srovnání** s ostatními. Oba partneři přirozeně vnímají fungující modely dělby domácích prací ve svém okolí, což ovlivňuje nejen míru pocitu nespravedlnosti, ale i představu o spravedlivém rozdělení jako takovou (zde zřejmě dochází k dalšímu utváření názoru převzatého z původní rodiny). Větší výskyt negativních případů v okolí přispívá k vnímání vlastní situace jako relativně lepší, což snižuje intenzitu pocitu nespravedlnosti (Patricie). Naopak výskyt fungujícího vzoru motivuje ke snaze o jeho dosažení, neúspěch pak umocňuje pocit nespravedlnosti (Iveta).

Co slyším, co vidím, třeba většinou to je něký známý třeba mámy že jo, protože ty už maj ten život ještě víc odžitéj a... a když slyším prostě, proč se třeba rozvedli, nebo v jakých podmínkách žili třeba s tím manželem, nebo tak... tak prostě jako, tak to chování jako... to je potom, to je všechno ještě dobrý...” (Patricie)

„Mám třeba kamarádku, tam to maj rozdělený, že opravdu jeden udělá já nevím, jeden uvaří, druhý umeje nádobí, jeden vypere a druhý ho vyžehlí, to prádlo. No, tak jsem se pokoušela zavýst něco podobnýho, což se mi vůbec nepodařilo.“ (Iveta)

Důsledkem tradiční představy o rozdělení rolí je, že **mužské příspěvky** do domácnosti jsou registrovány a vyjednávány, zatímco ženské přínosy jsou brány jako samozřejmé (Robinson, Spitze, 1992). Tuto skutečnost ve svém projevu krásně prezentuje Ivoš:

„...praní, do toho bych se fakt nerad pouštěl, protože nevím, jak bych v tom byl úspěšný, mně to přijde složitý moc. V tom žehlení jsem ochotnej i pomoc, když o tom tak přemejšlím. No, to nádobí meju často, to mi nevádí. No, luxovat by mi taky nevádílo.“ (Ivoš)

Veškeré výše uvedené činnosti provádí se samozřejmostí Iveta. Požaduje však po Ivošovi, aby se do domácnosti také zapojil. Společně pak vyjednávají

jeho přínosy. Zajímavé přitom je, že u Ivety se neposuzuje, zda je pro ni praní „moc složitý“, ale prostě pere. Navíc by se Ivoš mohl podílet jen na pracích, které mu „nevadí“, zatímco u Ivety se opět tato skutečnost neposuzuje a vykonává všechny činnosti, ať už jí vadí či nikoliv. Samozřejmost ženské práce si uvědomuje Václav:

„Myslím si, že to ((domácí práce)) víc leží na ženách, obecně jo, i kdybych to měl v tý svojí generaci někde hodnotit. A že často ti muži, nebo MY muži, se z toho nemůžu vyčleňovat, že nám to tak vyhovuje a že to často neumíme ani docenit. Jo nebo prostě, že to berem příliš samozřejmě a ono to samozřejmě není, že. (.) Protože to, já se teď zeptám, že, co bude na večeři? Jo a já jsem na to nemyslel celý den, že večer budu mít hlad a že jako bude nějaká večeře. Zatímco Veronika už na to myslela odpoledne, protože určitě přemýšlela co nakoupit, až půjde cestou z práce.“ (Václav)

Proto někteří vypravěči (resp. vypravěčky) také oceňují, pokud do formování osobnosti mohla zasáhnout **zkušenost s vedením samostatné domácnosti**, díky níž si onu „samozřejmost“ domácích prací dotyčná osoba uvědomí:

„Jim ((chlapům)) nikdo nemůže vyčítat, že jako nevědí... když vlastně neměli jako šanci jako bejt sami na sobě závislí. Si myslim, že to je fakt jako supr, když si žijou chvíli spolu sami a poznaj to... prostě že se to potom musí jako, i když třeba toho potom dělaj míň, tak jako si toho trochu vážej, co ta ženská udělala no...“ (Tereza)

„Pak jsem bydlel dlouho sám (...) a tam jsem se všechno naučil. No, tam jsem zjistil, že mi špína vadí, takže, že jsem musel i mejt nádobí občas a musel jsem tak něk prát záclony a takovýhle věci.“ (Tomáš)

„Ono to hodně dělá, když ty lidi jsou zvyklý jezdit (...) na ty tábory klasickýho typu pod stany, tak tam se hodně naučej, co se tohodle týče, jak se prostě sám o sebe postarat a tím pádem mi to nedělá problém potom normálně v tom životě no.“ (Prokop)

Návyky potřebné pro chod domácnosti tedy nemusí být získané pouze v původní rodině, ale i samostatným životem. Takto se formují představy každého jednotlivce, které pak dále zasahují do dělby práce v nové rodině.

„Anebo potom, když seš na koleji nebo na internátě nebo i na vojně, (...) tam se naučíš určitému pořádku, určité věci. Neříkám, že se mu ((člověku)) to tam líbilo, že to tak musí dělat, ale prostě se to zautomatizuje, a přijme to za své návyky. Návyky se musí vypracovat někde, prostě když se nevypravují, tak potom chybí. Ty návyky se zpravidla vypracovávají pod nějakým nátlakem a v mládí pokud možno. (...) To člověku dá ty základní rozlišovací schopnosti, kdy vidíš, že už je opravdu velký nepořádek.“ (Libor)

V případě vnímání nespravedlnosti z pohledu žen je důležitá i **délka jejich vztahu**, protože čím delší je, tím méně žena očekává, že se muž bude do péče o domácnost a rodinu zapojovat a tím pádem i klesá její pocit z nespravedlivého rozdělení (Chaloupková, 2005). Linda a Patricie potvrzují, že s délkou soužití opravdu dochází ke změně jejich postoje. Nemůžeme však hodnotit, zda klesají jejich očekávání vůči manželům (či dětem), nebo se s věkem pouze obrušují jejich vlastní nároky na domácnost:

„Já si spíš jako, čím dýl jsme spolu, tím víc já se spíš jako uklidňuju a dostávám takovej větší nadhled na ty věci, že třeba už mám pocit, že mi tolik nevadí, když prostě někde je ten bordel, kterej mi předtím třeba hrozně vadil, tak teď si prostě řeknu, že to není to nejdůležitější, že prostě to, když tady nechám prádlo prostě tejden, čtrnáct dní nevyžehlený, tak se nestane nic.“ (Patricie)

„Dříve jsem byla v tomto směru strašná. Ráno jsem si nedala kávu, dokud jsem neprolezla celej byt, neutřela všude prach, neuklidila. To byl cvik takovej. (...) Protože tam ((v dětském pokoji)) centimetry prachu a není kam stoupnout, protože všechno se háže pod postel a mezi postele a není kam šlápnout. A dříve jsem bojovala, teďka nebojuju. Teďka prostě zavřu dveře. Občas když mě to rozčílí, tak... ((dramatická odmlka)) prudce zavřu dveře ((smích)).“ (Linda)

8.5 STRATEGIE JEDNÁNÍ V REKACI NA POCIT NE/SPRAVEDLNOSTI A NÁSLEDKY

Strategiemi jednání jsou myšleny způsoby zvládnání nebo vyrovnávání se s pocitem ne/spravedlnosti. Tato kategorie je vlastně odpovědí na otázky: Jak se partneři vyrovnávají s pocitem nespravedlnosti a jak dosahují pocitu spravedlnosti? Jaká vysvětlení používají, aby ospravedlnili stávající rozdělení v rodině? Jak řeší případnou nespokojenost a konflikty? Strategie jednání jsou klíčovou a nejdůležitější částí kauzálního modelu, protože nám vlastně přináší odpovědi na výzkumné otázky. Jednání mohou být uskutečněná, zamýšlená a neuskutečněná, ale i pouhé reakce. Do strategií jednání řadím i psychické procesy - v tomto případě se jedná o racionalizace. Racionalizací je míněno vysvětlení nebo teorie, se kterou se vypravěč ztotožňuje.

Strategie směřují ke zmírnění nebo dokonce odstranění pocitu nespravedlnosti, což je také následkem v našem kauzálním modelu. Nechtěným následkem jsou pak partnerské konflikty. Následky jsou sice poslední kategorie kauzálního modelu, mohou však zároveň být podmínkami pro další jednání (Strauss, Corbinová, 1999; 78). V praxi jsou kategorie strategií a následků velmi provázané a proto je pojmám komplexně. Zvlášť v takovémto tématu, jako jsou partnerské vztahy, může docházet k zacyklení: jednání jednoho partnera vyvolá následek, který vyvolá reakci a jednání u druhého partnera, následkem čehož dojde k působení na prvního jednatele.

Vypravěči zvládají pocit nespravedlnosti pomocí dvou typů strategií. **Racionalizační strategie** je vnitřní, zaměřená na vlastní vnímání a zahrnuje veškeré ospravedlňování, které vypravěči používají, veškeré důvody, které berou v úvahu při hodnocení dělby domácí práce a její spravedlivosti. Touto strategií vypravěči směřují k zmírnění subjektivního pocitu nespravedlnosti nebo posílení pocitu spravedlnosti.

Naopak **aktivní strategie** je vnější, zaměřená na změnu objektivní dělby domácí práce, která zapříčiňuje pocit nespravedlnosti u vypravěčů. Tato strategie znamená vyjednávání vlastních pozic a směřuje ke změně jednání partnera. Nejdůležitějším prostředkem této strategie je dohoda, nejméně

užitečným pak donucování. V tomto směru může být aktivní strategie problematická, pokud partneři nedokáží sladit své představy a nároky na fungování domácnosti.

Nežádoucím následkem aktivní strategie jsou konflikty. Partneři si mnohdy jsou vědomi toho, že jejich vzájemné rozdělení domácích prací není rovnoměrné, na druhou stranu však kvůli této skutečnosti prý nedochází ke konfliktům. V případě, že se konflikty objevují, pramení z pocitů žen, které vnímají situaci jako nespravedlivou (Hašková a kol., 2003). Tyto závěry podporuje i naše analýza. Na druhé straně Maříková (2000) předkládá tezi, že většina partnerských konfliktů vychází právě z neshody o rozdělení domácích prací. Z našich dat spíše vyplývá, že přestože partneři mohou mít různé představy o rozdělení domácích prací, mohou se řídit racionalizační strategií, subjektivně zmírňovat svůj pocit nespravedlnosti a konfliktům se vyhýbat. Konflikty způsobené domácími pracemi navíc nejsou považovány za příliš závažné, ale spíše jako důsledek špatné nálady:

„Já myslím, že... jestli pak máme nějaký konflikt ohledně domácích prací, tak to spíš bude vyorcholení nějaký, nějaký špatný nálady, ale myslím si, že jinak... Je nám oboum jasný, že někdo to udělat musí, no...“ (Tomáš)

„Jenže já si myslím, že to není jako že by člověku to jako vadilo dlouhodobě, myslím si, že má někdy člověk blbou náladu a tak, jo, tak se kvůli tomu chytáme, kvůli těm domácím pracem.“ (Jana)

Patricie dokonce nabízí pozitivní pohled na manželské konflikty:

„Myslím si, že v každém manželství jsou nějaký krize. Že ty krize právě ten vztah posunou dál, jinak... by asi se úplně rozmělnil a rozplynul a zmizel...“ (Patricie)

Nyní se opět vrátím ke strategiím. Aktivní strategie je nejčastěji volena vypravěčkami v případech, kdy je pocit nespravedlnosti umocněn narůstajícím pocitem přetížení a nestíhání svého dílu povinností. Vypravěčky se snaží domluvou s partnerem dosáhnout spravedlivější dělby práce. V tomto případě

však nedochází k trvalé nápravě – rozdělení se zlepšilo jen dočasně, poté se postupně vrací do původního stavu. Tyto zkušenosti popisuje Veronika, Iveta a Patricie:

„No, sem tam, když toho bylo hodně, když jsem to nezvládala, ještě když byly děti menší, tak jsem občas bouchla. (.) A bylo mě navrženo, ať se rozdělím o ty úkoly. Ale dopadlo to tak, jak jsem říkala na začátku, že ((se smíchem)) tu špínu nikdo jiný než já neviděl ((smích)), takže jsem ji opět postupně na sebe převzala zpátky.“ (Veronika)

„Když už jsem hodně rozčilená. No jo, mně přijde, že pak se to trošku zlepšilo. Že třeba mi přinese růži ((smích)) a snaží se jako nějak zlepšit. No, nevím no.“ (Iveta)

„Se dělej takový krize, když mám pocit, že už toho je fakt hodně, že už to prostě nemůžu stihnout, tak mám takovou krizi, kterou se snažím takhle jako vyřešit ((rozdělit se s Prokopem)). Jenže většinou se to stejně nepovede, že třeba jednou vytře, jednou něco vypere a má pocit asi, že už udělal maximum.“ (Patricie)

Platanovi

Komplikovanost aktivní strategie a jejich následků ve smyslu vyjednávání pozic mezi partnery dokládají Platanovi. Patricie používá aktivní strategii často, snaží se Prokopovi dávat úkoly a zapojovat ho více do domácích povinností. Vede to však ke konfliktům a nespokojenosti na straně Prokopa, který se přes svou nechuť Patricii podřizuje a snaží se plnit její požadavky. Jeho snahy se však neshodují s Patriciinými představami a nedosahují tak ocenění, což Prokopa demotivuje:

„Faktem je, že člověk má občas dobrou vůli, tak zkusí třeba vyprat prádlo, ale po těch pokusech kdy ve svetr, kterej nosila Patricie, pak byl svetr pro Pavlíčku, tak prostě to je, víc škody než užitku potom. Takže už do toho se taky až tak nehrnu.“ (Prokop)

Při porovnání následujících dvou citací zjistíme, jak Patricie prezentuje aktivní strategii (snahu o rozdělení prací domluvou) a jak tuto interakci vnímá Prokop.

„Třeba jsem měla různý jako... takový tendence, že si to teda rozdělíme, že si jako napíšeme, kdo co bude dělat, abych se cejtila, že je to spravedlivý, tak to on jako ještě jako na to přistoupí... potom to stejně neudělá, tak nevim, to nemá žádněj význam...“ (Patricie)

„Pamatuju si, že jsme se o tom bavili, takový je to všechno otázka domluvy a že si stačí říct jako, to jsou takový ty teoretický věci. Pak člověk zjistí, že to je úplně jinak, protože kolikrát ta domluva spočívá v tom, že člověk dostane akorát vynadáno, za to že něco neudělal, přitom jako stačilo říct, aby to udělal, že jo.“ (Prokop)

Patricie má pocit, že se stačí obecně domluvit na tom, co bude Prokop vykonávat, Prokop však očekává onu domluvu v konkrétní situaci. Partneri se nedokáží dostatečně jasně dohodnout na vzájemných představách, proto dochází ke konfliktům. Oba partneri pak mají pocit, že jsou partnerem nepochopeni a dochází k pocitu rezignace:

„Ale tak to jako já na tohle jsem rezignoval, prostě s tím nemám problém. Tak většinou to tak stejně je, že ty ženský buď poroučej a ty chlapi to dělaj a vědí o tom, nebo to ty ženský dělaj tak, že ty chlapi vo tom ani nevědí a stejně dělaj to, co oni chtěj. (...) Já si myslím, že to splňuje ty moje očekávání, že člověk nic nemůže, všechno musí, a když se něco pokazí, tak za to může on, a v tu chvíli prostě mě to nemůže nějak rozhodit.“ (Prokop)

Pokud se však Platanovým podaří pomocí aktivní strategie sladit vzájemné představy o fungování rodiny, dochází u Patricie ke zmírnění pocitu nespravedlnosti:

Ale tó, to bylo po nějaký (jiný) krizi, kdy už to prostě přesáhlo všechny meze, to jak prostě to doma fungovalo a on, on pak prostě se rozhod, že předěláme dětem pokojíček a... a hrozně se snažil, aby dělal všechno, co jsem chtěla, aby tam vymaloval a aby to tam něk uspořádal. Prostě

takový, po takovejch krizovejch situacích, no. (...) Ale díky těm záchvěvům to naštěstí furt ještě stojí a furt jsme spolu že jo, protože kdyby ty záchvěvy neměl, tak bych asi s nim už dávno nebyla, no. ((směje se)) To je fakt, já fakt nejsem nespokojená.“ (Patricie)

Trvalejší zmírnění pocitu nespravedlnosti je dosaženo racionalizační strategií. Patricie přičítá malý zájem Prokopa o domácnost tomu, že byl nespokojený v zaměstnání, což vyjadřuje i Prokop:

„Faktem je, že člověk přišel zpruzelej odtamtad' ((z práce)) a... ((Patricie)) měla třeba zájem zjistit, co se dělo, ale upřímně řečeno sem byl tak, že jsem se ani nechtěl o tom bavit, tak možná měla pocit, že se nechci bavit s ní, ale to bylo o tom, že jsem chtěl chvíli klid a třeba čumět na zprávy a nebo si číst, ale vůbec nebavit se o tý práci, protože to byl voprúz.“ (Prokop)

Teď si Prokop našel novou práci, ve které je spokojený a Patricie doufá, že se to odrazí i na jeho přístupu k domácnosti. Tato naděje ve zlepšení situace (nespravedlivé dělby) je právě racionalizační strategií:

„No, takže si myslim, že prostě se to třeba zlepší, že bude víc v pohodě. Když chodil tam do tý práce a byl tam hrozně nespokojenej, tak to prostě bylo hrozný jako. Jako i na děti byl podle mě hnusnej, na mě, na všechny jako. Doma nic neudělal, to bylo ještě horší než... teď si myslim, že to bude zase lepší, no.“ (Patricie)

Tento předpoklad může být oprávněný, vezmeme-li v úvahu zjištění Bolgera, že konfliktní situace doma a na pracovišti spolu úzce souvisí, a to v tom smyslu, že vzrostou-li konflikty doma, následující den je možné jejich zvýšení sledovat i na pracovišti a naopak, když se začnou vyskytovat konflikty na pracovišti, začnou se ve větší míře objevovat i doma (Noor, 1997).

Ibiškovi

Také Iveta celkem neúspěšně používá aktivní strategii. Dělna práce v domácnosti je pro ni značně nepříznivá a Iveta ji chce změnit. Aktivně a neústupně se snaží přimět Ivoše, aby se podílel na více činnostech. Svými slovy se často vyjadřuje o „nucení“:

Včera třeba jsem ho donutila zabít hřebík ((smích)), takže jsem mu přinesla kladívko... Protože on by si toho nevšiml. Já jsem prostě chtěla, aby to udělal on.“ (Iveta)

„A když si to udělá, ten nepořádek, když někde něco nechá, tak mu to tam nechám klidně měsíc. ((smích)) Ať si to uklidí. Tady to teda dodržuju. Pak teda řekne, že je to hrozný, jak mu to tam nechávám, ale uklidí to.“ (Iveta)

U Ivety je patrné, že strategii donucování se naučila od své maminky, která také „chtěla tátu přinutit, aby se zapojil do úklidu“. Už u Ivetiných rodičů však tato strategie neměla požadovaný účinek, protože otec například pustil vysavač po potřebnou dobu a místo vysávání se díval na televizi. Co však u Ivety podporuje naději, že se partner může změnit je skutečnost, že se druhé manželce povedlo jejího otce ve zralém věku změnit. Iveta v to doufá také:

Nevím, já si pořád říkám, že třeba až budeme mít svůj byt, že jo, tak že se mi to podaří nějak změnit.“ (Iveta)

Ivoš si uvědomuje, že větší tíha spadá na Ivetu, dokonce si uvědomuje její nespokojenost se situací a ospravedlňuje se více způsoby. Ivetinu nespokojenost totiž považuje za obecný rys její povahy, proto, zdá se, nebere její stížnosti na příliš velkou váhu:

„Myslím, že s tím spokojená není, protože Iveta je spokojená s málo věcma obecně. Jako ne že by byla nespokojená jako našťovaná, ale v podstatě myslím si, že je spíš s věcma nespokojená, když se o něčem bavíš, než spokojená.“ (Ivoš)

Následujícím ospravedlněním Ivoš odhaluje, že má na úklid bytu vyšší nároky, než je současný stav udržovaný Ivetou. Tímto vlastně přiznává Ivetině práci menší hodnotu, než jakou má pro Ivetu:

„Ale nějak moc často neuklízí, takže to není zas tak úplně ((smích)) to není úplně optimální level no. Ale tak to je taky tím, že je dlouho v práci a tak dále a tak dále no. Ale řekl bych, že to není až tak úplně tolik práce, jako by třeba mohlo bejt. Si myslím, že ji to moc neomezuje.“ (Ivoš)

O Ivošově nechuti k pronajatému bytu, kde s Ivetou bydlí, jsem se zmínila již dříve. Z jeho vyprávění je navíc patrné, že za svůj domov stále považuje dům svých rodičů v Kutné Hoře. Za rodiči tedy jezdí každý víkend a proto má méně času věnovat se domácím pracím v pražském bytě.

„Je to ještě trochu omezený tím časem, protože já jezdím hodně do Hory ((k rodičům)), protože tam mám dost známejch a je to prostředí, kde se cejtím líp než v Praze. Takže kdybych s ní byl v Praze celej tejdén, tak bych ji pomáhal určitě víc. Protože ten poměr by se zvětšil ((smích)) takhle se prostě nedá, abych ji pomáhal víc.“ (Ivoš)

Ivoš tedy sociálně více tíhne k místě svého původu a jak sám zmiňuje, je to pro něj důležité. Tuto skutečnost naopak nevnímá Iveta, která mu naopak jeho časté návštěvy rodičů vyčítá. Domnívám se, že právě tento sociální chlad k pronajatému bytu je zásadním důvodem, proč Ivoš nereaguje na Ivetinu snahu zapojit ho více do domácích povinností. Iveta si však tuto skutečnost neuvědomuje a doufá, že časem uspěje s donucovací strategií:

„Právě říkám, plánuju že si pořídíme nový byt, nebo kdybysme třeba měli děti, tak bych to musela jako hned zaříznout a nastavit hned pravidla, jako že bude muset taky něco dělat, no. Trochu jako doufám, že se mi to podaří.“ (Iveta)

Ivoš by se ani časem donucovací strategií jistě nepodřídil, avšak ve vlastním bytě se jeho snaha jistě zvýší právě díky osobnímu vztahu, který si k vlastnímu bytu hodlá vytvořit.

„Každopádně jsem přesvědčen o tom, že kdybychom bydleli ve svém bytě nebo někde, kde by ta situace byla taková příznivější, nebo kde bysme to vnímali pozitivěji, mohli si to víc upravit a tak, takže by to bylo... z mé strany by to bylo, bych se tomu věnoval určitě víc a myslím, že i Iveta. Protože by se tam cejtila líp“ (Ivoš)

Kromě přestěhování by Ibiškovým také pomohlo, pokud by Ivoš více ocenil Ivetinu snahu a pokud by Iveta zohlednila Ivošovu potřebu hlubšího vztahu ke svému bydlení.

Tisovi

Pro Tisovy není problém vyjednat shodu vzájemných představ, proto u nich nedochází ani k pocitu nespravedlnosti. Pokud by však k nějakým problémům přece jen docházelo, partneři se přiklání k aktivní strategii, tedy vzájemné dohodě:

„Nevim, jestli jí to vyhovuje, ale rozhodně si myslím, že by mi to určitě řekla, to znamená... nebo aspoň doufám, že kdyby jí něco nevyhovovalo, a pak by se to dalo něk předělat, no...“ (Tomáš)

„No a když to nevyplyne, tak já zkrátka řeknu, co bych potřebovala udělat ((smějeme se)), napíšu takovej seznam ((smějeme se))...“ (Tereza)

Pokud by se větší díl práce přesunul na Terezu, neváhala by se ozvat a Tomáš by byl ochotný domácí povinnosti přerozdělit. Protože se představy partnerů o dělbě práce shodují, v tomto případě pravděpodobně nebude docházet ke konfliktům.

Vrbovi

Racionalizační strategii můžeme v největší míře najít u Veroniky, která si nespravedlivé rozdělení domácích prací připouští až teprve při rozhovoru. Je to jediná strategie, kterou Veronika používá. I v případech, kdy jí něco opravdu vadí (uklízet manželův nepořádek), raději „skřípe zubama, ale udělá to“ (Veronika).

„A zase si, snažím se uvědomovat věci, které jsou pozitivní, a které jsou přínosem z obou stran třeba spravedlivým (.) a říkám si no „máme, máme-li co do úst a máme-li se čím přikrýt“ ((citát z Bible)), tak o nic nejde.“ (Veronika)

Také Václav ví, že jeho žena vykonává větší díl povinností. Očekává však, že aktivní strategii ke změně dělby práce v jejich rodině by měla vyvinout Veronika a dává najevo, že v tom případě by jí určitě vyšel vstříc. On si však na zavedený systém nestěžuje, proto by měla iniciativa přijít z Veronikiny strany:

„Prostě je to tak zavedené, já nemám důvod to měnit. Asi kdyby Veronika stávkovala a signalizovala že prostě takhle, že s tím nesouhlasí, tak by mě to, mě osobně by to nenutilo k tomu vyměnit manželku, ale mě osobně by to nutilo k tomu spíš se tomu přizpůsobit, nebo udělat něco pro to, aby to i jí víc vyhovovalo.“ (Václav)

Veronika se však buď nechce, nebo neumí v tomto směru prosadit, nesnaží se své zátěže nějakým způsobem zbavit, což je velká škoda, protože Václav by byl ochotný ze svých pozic ustoupit a dohodnout se na kompromisu:

„Je to o té komunikaci, tak aby ten jeden věděl jaká je představa toho druhého, a pak už to je jenom o té ochotě dělat kompromisy nebo ústupky z jedné z druhé strany. (...) Spíš naopak někdy mám snahu Veronice vyčítat, že neřekne, že neumí říct, jo, že jí to třeba nevyhovuje, nebo že by to chtěla jinak.“ (Václav)

Jasanovi

Jindra i Jana přiznávají, že také v jejich rodině je dělba práce spíše v neprospěch Jany. U Jany však pocit nespravedlnosti nevzniká, protože mu účinně zabraňuje její racionalizační strategie:

„Nepovažuji to prostě za nespravedlnost, já si myslím, že si to ty chlapi zase vyberou jinde, že pak třeba když mají uživit rodinu, prostě, to mi přijde jako odpovědnost a že oni se stresují zase tímhle, takže jako to neberu, neberu to jako nějakou velkou křivdu...“ (Jana)

Jana si uvědomuje, že vykonává více práce, tuto skutečnost však vyvažuje psychická zátěž ohledně zabezpečení rodiny, která je u Jindry větší než u Jany.

Lípovi

Jak bylo patrné z předchozích citací, manželé Lípovi, zdá se, netrpí pocitem nespravedlnosti vůbec. Jsou zcela spokojeni jak s rozdělením domácích prací, tak s celkovým fungováním rodiny.

„Každý udělá, co je potřeba, když zrovna je to potřeba. Že bysme zrovna dělali nějaké porady týdně nebo měsíčně nad tím, ty uděláš to, to, to, a tady uděláme nějaký rozvrh, napíšeme, to je absolutně scestná cesta. Prostě každý dělá všechno nebo nic.“ (Libor)

Linda sice užívá aktivní strategii, aby podnítila větší participaci ostatních členů na domácích povinnostech, avšak týká se to spíše jejich synů než manžela:

„Z vlastní potřeby chlapi v naší domácnosti nic nedělají. Tam je potřeba stimulovat, aby oni najednou chtěli něco udělat.“ (Linda)

Co se týče vztahu mezi partnery, Libor i Linda striktně zamítají donucovací strategii jako způsob omezování člověka a jsou zastánci „svobodné životní volby“, člověk zkrátka musí chtít.

„Já osobně jsem zastávce toho nepředělávat. Možná když jsem byl mladší, ale teď ani náhodou ne. Protože každý si žije svůj život, i v té rodině de facto a nikdo nemá právo mu nějak do toho mluvit, pokud zase on neomezuje jeho. Asi takhle nějak.“ (Libor)

„A nejhlavnější je ta rodinná harmonie. A všechno ostatní se pak přidá. Nejdůležitější je mít společnou řeč. ((Ty povinnosti)) se řeší automaticky. Absolutně všechno. Takže jde o nějaký kompromis, ale protože chce, ne protože je donucený. Protože chce.“ (Linda)

Ač Linda žádný pocit nespravedlnosti nepociťuje, nebylo tomu tak vždy. Přiznává, že člověk do rodiny vstupuje s určitými ideály, které se ukážou jako

nefunkční. Také Linda odmítá donucovací strategii (tlačit jen na svou pilu), zato však nabízí racionalizační strategii, která vede k rodinné spokojenosti:

„Hm, nejdříve si ujasni, na co má právo já jako člověk, jako osobnost, jako žena, jako matka, jako manželka, jako cokoliv. Jakmile plně pochopím, na co mám právo já a co zasloužím a co musím mít, nebo chci mít, jenom v ten okamžik můžu si dovolit říct, že ten druhý člověk má úplně stejné stoprocentní právo. Dělat celý život, co on si představuje. A nemám právo lézt do toho teritoria. A když tady to docílíš a to VELMI bolí ((smích)), protože když zakládáš rodinu, máš určitý představy, určitý ideály, jak to má fungovat, ale ono to nefunguje. A pokud tlačíš jenom na svou pilu, ono to vůbec nefunguje. To je takové velmi těžké přijmout.“ (Linda)

Díky tomuto přístupu k dělbě domácích prací Lípovi evidentně sdílí komunální vztah (Grote, Clark, 1998), který je založen na naplňování potřeb partnera a podpora je mu poskytována bez očekávání něčeho na oplátku. Za poskytnou podporu a přínos do vztahu Lípovi neočekávají srovnatelnou odplatu, což je charakteristické pro směnný typ vztahu. Projev podpory by tak vytvořil mezi partnery dluh, který by mohl zapříčinit pocit nespravedlnosti¹¹.

9. ZÁVĚR

Analýzou rozhovorů se mi podařilo získat odpovědi na výzkumné otázky a naplnit tak cíle výzkumu. Ve většině případů není starost o domácnost rozdělena rovným dílem a nerovnoměrné rozdělení domácích prací si oba partneři uvědomují. Důvodem nerovnováhy jsou nejčastěji návyky z původní rodiny, ve většině párů leží zodpovědnost za běžný chod domácnosti automaticky na ženě a příspěvky muže jsou případně vyjednávány.

¹¹ Podrobněji jsem tuto teorii popsala v kapitole 7.

Z rozhovorů vyplývá, že nerovná dělba domácích prací nevede nutně ke vzniku pocitu nespravedlnosti, ale že záleží na spoustě dalších subjektivních i objektivních faktorů. Možná nejvýznamnější je samotný přístup partnerů k otázce společného soužití – zda očekávají rovnoměrné rozdělení povinností a hlídají si, aby příspěvky partnera nebyly menší než jejich vlastní (směnný vztah), nebo se spíše snaží dle svých schopností co nejvíce k chodu domácnosti přispět (komunální vztah).

Za nejdůležitější považují, že se mi podařilo odhalit strategie partnerů, pomocí kterých se s pocitem nespravedlnosti vyrovnávají (v případě racionalizační strategie), nebo se snaží jeho příčinu odstranit (aktivní strategie).

Aktivní strategie může dosahovat kladných výsledků v případě, že se partneri snaží dohodnout na vzájemných představách. Naopak použití donucení jako aktivní strategie k úspěšnému řešení nevede. Pokud se partneri nesnaží pochopit navzájem své problémy, může naopak docházet ke konfliktům, zhoršení situace nebo k pocitu rezignace.

Racionalizační strategie pomáhá všude tam, kde je aktivní strategie neúspěšná, případně může být použita i bez předchozího pokusu o aplikaci aktivní strategie. Pomáhá zmírňovat pocit nespravedlnosti, dává naději na zlepšení a kompenzuje nespokojenost s touto oblastí pomocí zohlednění jiných částí partnerského soužití, čímž kladně ovlivňuje psychiku subjektů.

V podstatě bychom na obě strategie mohli nahlížet jako na dvě různé komunikační úrovně - aktivní strategie znamená komunikaci s partnerem (a obsahuje různé prostředky), zatímco racionalizační strategie znamená komunikaci člověka se sebou (se svým nitrem, svědomím a rozumem).

10. POUŽITÉ ZDROJE

- AHLANDER, N. R., BAHR, K. S. (1995): Beyond Drudgery, Power, and Equity: Toward an Expanded Discourse on the Moral Dimensions of Housework in Families. *Journal of Marriage and the Family*, Vol. 57; 54 - 68
- BEDNAŘÍKOVÁ, D. (2005): On a ona na miskách vah. Vnímání spravedlivosti dělby domácích prací. Diplomová práce. Praha: Univerzita Karlova
- CVVM (2003): Rozdělení rolí v rodině. Tisková zpráva
- ČANÍKOVÁ, P., GRÜNDLEROVÁ, P., KARDOVÁ, V., LUKSOVÁ, F. (2005): Domácí práce a ne/spravedlnost. Závěrečná zpráva z výzkumného kolokvia. Praha: Univerzita Karlova
- ČERMÁKOVÁ, M., HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A., LINKOVÁ, M., MAŘÍKOVÁ, H. (2002): Podmínky harmonizace práce a rodiny v České republice. Praha: SOÚ
- GIDDENS, A. (1999): Sociologie. Praha: Argo
- GROTE, N. K., CLARK, M. S. (1998): Distributive Justice Norms and Family Work: What Is Perceived as Ideal, What Is Applied, and What Predicts Perceived Fairness? *Social Justice Research*, Vol. 11, No. 3; 243 - 269
- HAŠKOVÁ, H., KŘÍŽKOVÁ, A., MAŘÍKOVÁ, H., RADIMOVSKÁ, R. (2003): Rovné příležitosti mužů a žen při sladování práce a rodiny? Praha: SOÚ
- HENDL, J. (2005): Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace. Praha: Portál
- HOCHSCHILD, A., MACHUNG, A. (1991): Men Who Share „The Second Shift“. In: HENSLIN, J. M. (ed.): *Down To Earth Sociology*. New York: The Free Press

- HOCHSCHILD, A., MACHUNG, A. (1990): *The Second Shift*. New York: First Avon Books Trade Printing
- CHALOUPKOVÁ, J. (2005): Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti. *Sociologický časopis*, 1; 57 – 77
- MAŘÍKOVÁ, H. (ed.) (2000): *Proměny současné české rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství
- MIKULA, G. (1998): Division of Household Labor and Perceived Justice: A Growing Field of Research. *Social Justice Research*, Vol. 11, No. 3
- MOŽNÝ, I. (2002): *Sociologie rodiny*. Praha: Sociologické nakladatelství
- NOOR, N. M. (1997): „The Relationship Between Wives' Estimates of Time Spent Doing Housework, Support and Wives' Well-Being“. *Journal of Community & Applied Social Psychology* 7: 413 – 423
- PROVAZNÍK, V., KOMÁRKOVÁ, R. (2004): *Motivace pracovního jednání*. Praha: Economica
- RILEY, P., KIGER, G. (1999): Moral Discourse on Domestic Labor: Gender, Power and Identity in Families. *The Social Science Journal*, Vol. 36, No. 3
- ROBINSON, J., SPITZE, G. (1992): Whistle While You Work? The Effect of Household Task Performance on Women's and Men's Well-Being. *Social Science Quarterly*, Vol. 73, No. 4
- RYLICHOVÁ, J. (2000): *Práce a rodina, nebo práce kontra rodina v životě žen?* Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova
- SHELTON, B. A., JOHN, D. (1996): The Division of Household Labor. *Annual Review of Sociology*, Vol. 22; 299-322
- SCHÜTZE, F. (1999): Narativní interview ve studiích interakčního pole. *Biograf* 20; 33 - 51
- SINGLETON, A., MAHER, J. (2004): „The „New man“ Is in the House: Young Men, Social Change, and Housework“. *The Journal of Men's Studies*, Vol. 12, Iss. 3: 227 – 240

- SPITZE, G., LOSCOCCO, K. A. (2000): „The Labor of Sisyphean? Women's and Men's Reaction to Housework“. *Social Science Quarterly* 4: 1087 – 1100
- STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. (1999): *Základy kvalitativního výzkumu*. Boskovice: Albert
- ŠMÍDOVÁ, O. (1999): Co vyprávějí naše byty. In: KONOPÁSEK, Z. (ed.): *Otevřená minulost: autobiografická sociologie státního socialismu*. Praha: Karolinum; 171 – 203
- THOMPSON, L. (1991): Family Work: Women's Sense of Fairness. *Journal of Family Issues*, Vol. 12, No. 2
- VALENTOVÁ, M. (2004): *Rovnováha mezi rodinným životem a pracovní kariérou v kontextu ženské zaměstnanosti*. Praha: VÚPSV, Výzkumné centrum Brno

11. PŘÍLOHA

Firdes Luksová
Univerzita Karlova
Fakulta sociálních věd, Institut sociologických studií
Studijní obor: sociologie, 2. ročník
Zaměření: sociální konstrukce identit

PROJEKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

2. VERZE

Kontext:

Je stále víc výzkumů, které se zabývají rozdělením domácích prací mezi partnery. Výsledkem často bývá, že v dnešní době, kdy se nárok rovnosti uplatňuje na všechny možné oblasti, vykonávají stále ženy větší část povinností souvisejících s během domácnosti, ač jsou zaměstnané stejně jako jejich partneři (viz www.genderonline.cz, výzkumy CVVM, Maříková 2000 a další). Nemám zájem o to posuzovat, jaké je přesně rozdělení domácích prací, zda je spravedlivé, či jaké by mělo být spravedlivé rozdělení – to nechám na účastnících každodenního života.

Výzkumný zájem:

Chtěla bych se soustředit spíše na to, jak partneři vnímají rozdělení domácích prací (jako spravedlivé či nespravedlivé), jak vzniká pocit nespravedlnosti ze stávajícího rozdělení, zda je vnímán jako problém a jak se s ním dotyčný vyrovnává - zda se s tímto pocitem potýká sám, nebo ho řeší spolu s partnerem. Dále mne zajímá, jak partneři vyjednávají o rozdělení prací v rodině, zda se drží svých jednou utvořených představ a dodržují jednou ustavené rozdělení prací, nebo jejich názory prochází změnami a snaží se

pozměňovat rozdělení prací podle těchto změn a podle svých a partnerových potřeb.

Vzhledem k tomu, že mě primárně zajímá vytváření pocitu nespravedlnosti, je třeba soustředit se na partnery, u kterých je vysoká pravděpodobnost vzniku tohoto pocitu. Pocit nespravedlnosti může vznikat, pokud jeden z partnerů cítí, že ve srovnání s druhým partnerem na něj připadá více práce, více nebo méně zodpovědnosti. Důležitým momentem pro vznik pocitu nespravedlnosti je tedy možnost srovnání. Pokud budou partneři moci srovnávat množství a hodnotu svých a partnerových zásluh na chodu domácnosti, budou moci hodnotit i spravedlivost těchto zásluh. Myslím si, že aby bylo možné srovnávat zásluhy partnerů, je potřeba, aby partneři byli na podobné pozici – například měli oba podobně náročné zaměstnání, oba byli nezaměstnaní, důchodci nebo studenti. Rovnou tedy vyloučím páry, ve kterých se jeden partner věnuje nějaké obzvlášť náročné nebo výjimečné činnosti (manažerské pozice, profesionálové, sportovci, na mateřské), nebo je z nějakého důvodu neschopen podílet se plně na domácích povinnostech (postižení, partneři trávící většinu času v zahraničí).

Metodologie:

Svou práci bych chtěla navázat na výzkum, na kterém se budu podílet v rámci výzkumného kolokvia na podzim 2005. Základem pro kolokvium budou hloubkové rozhovory zvlášť s muži a ženami, kteří tvoří partnerské páry. Pokud tyto rozhovory nebudou dostatečné, uskutečním doplňující.

Výběr:

Z výše uvedeného výčtu partnerů na podobné pozici jsem si vybrala partnery s podobně náročným zaměstnáním.

Předpokládaná literatura:

- Bednaříková, D. (2005): *Ona a on na miskách vah. Vnímaní spravedlnosti dělby domácích prací*, Praha: FSV UK
- Berger, P. / Luckmann, T. (1999): *Sociální konstrukce reality: pojednání o sociologickém vědění*, Brno
- Gender on-line (2005): *Krise maskulinity a femininity*, <http://www.genderonline.cz/index.php?page=clanek&rubrika=&clanek=26>
- Hašková, H.: *Gender a domácnost – ideály, očekávání a praxe rodičů a jejich dětí*, <http://www.genderonline.cz/index.php?page=clanek&rubrika=&clanek=215>
- Hochschild, A (1989): *The Second Shift*, Viking Penguin, USA
- Chaloupková, J. (2005): *Faktory ovlivňující dělbu domácí práce v českých domácnostech a hodnocení její spravedlnosti*, in *Sociologický časopis 2005/1*, Praha
- Maříková, H. (ed.) (2000): *Proměny současné české rodiny (Rodina – gender – stratifikace)*. Praha : SLON
- Oakley, A. (1974): *The Sociology of Housework*. Bath : The Pitman Press
- Okin, S.M. (1989): *Justice, Gender, and the Family*. USA : Basic Books
- Sullivan, O. (1996): *Time Co-ordination, the Domestic Division of Labour and Affective relations: Time Use and the Enjoyment of Activities within Couples*. In: *Sociology* Vol. 30, No. 1., str. 79-100

Konzultant: Mgr. Ivan Vodochodský

Datum a podpis: